

An aerial photograph of a village with a pond. The village features numerous white buildings with red-tiled roofs, arranged in a cluster. A large, calm pond is situated in the foreground, reflecting the sky and surrounding greenery. The background shows rolling green fields and a line of trees. The overall scene is peaceful and scenic.

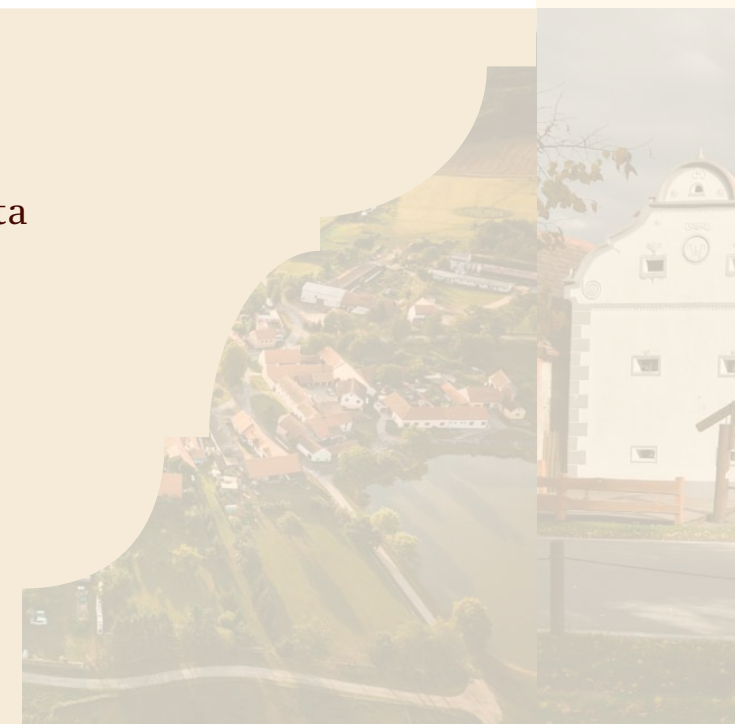
**Soubor
doporučení
pro vlastníky
a projektanty
v Historické vesnici
Holašovice**

Střechy, fasády, okna,
dveře a vrata

Holašovice byly pro svou unikátnost zapsány v roce 1998 na Seznam světového dědictví. Jejich mimořádná světová hodnota je charakterizována v prohlášovací listině takto:

„Výjimečná ucelenost a vynikající dochování Holašovic a tamních staveb činí z vesnice mimořádný příklad tradičního venkovského sídla ve střední Evropě.“

Holašovice jsou ceněny již dlouhá léta pro svůj středověký urbanismus a architektonickou výzdobu fasád.

Vážení čtenáři,

klenutou branou uzavřený dvůr a dvouštitové průčelí – ať již prosté či zdobné – bíle natřeného stavení korunované červenou střechou. K humnům otočená řada mohutných stodol s temnými ústy vrat trpělivě čekajícími na úrodu. Tyto prosté znaky usedlostí spolu s půvabným krajinným rámcem vytvářejí poetickou kompozici jihočeského venkova, jenž je již od 19. století inspirací mnohým umělcům a většině Jihočechů se vryl hluboko do srdce. A nejen Jihočechům, obraz vesnice nebo samoty usazené v krajině je zde natolik charakteristický, že zastínil jiné osobité rysy kraje i jeho subregionů, a okolní svět jej vnímá téměř výhradně touto perspektivou. Stejně jako jsou některé jiné oblasti naší republiky nazývány kraji hradů, vína či třeba lázeňství, jižní Čechy jsou především regionem venkovské architektury, pro kterou zlidověl ne zcela přesný název „selské baroko“. O nadregionálním významu a specifičnosti tohoto fenoménu hovoří i fakt, že na prestižním Seznamu světového dědictví figurují venkovská sídla tohoto typu pouze ojediněle. Není náhodou, že řada firem i organizací působících na jihu Čech s úspěchem využívá motiv štítu selského stavení ve svém logu. Nejen v oblasti propagace disponuje kulturní dědictví hospodářským potenciálem. V oblasti turistického ruchu jsou památky významným zdrojem ekonomických příjmů, pouze zdánlivě nevyčerpatelným. Příklady ze zahraničí nám ukazují, že bez promyšleného

managementu a zodpovědné péče, může mít původně vyhledávaná destinace velmi krátkou životnost. Venkovská architektura je proto jihočeským pokladem, jehož uchování by mělo být i z tohoto důvodu naším prvořadým zájmem.

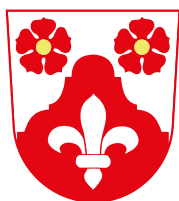
„Bůh je v detailech.“ Známy citát německého architekta Ludwiga Miese van der Rohe lze vztáhnout i na proces obnovy památek lidové architektury. Výběr správného materiálu, řemeslné zpracování architektonického prvku či volba barevnosti jsou rozhodujícími faktory, které zásadním způsobem ovlivňují výsledné působení celku. Zda se podaří uchovat malebnost památky, spočívající v její autenticitě, je podmíněno především tím, jaký význam těmto detailům během příprav obnovy přiznáme. Z dobrého výsledku se pak jistě bude těšit široká veřejnost, zodpovědnost na cestě za ním však leží zejména na vlastníkově. Zodpovědnost je obvykle vázána s racionalitou, v tomto případě se ale bez jisté dávky entuziasmu nelze obejít. Snad bude tato příručka dobrým průvodcem na cestě za inspirací.

Ing. Daniel Šnejd

*ředitel Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště
v Českých Budějovicích*

Vážení majitelé památkově chráněných usedlostí,
spoluobčané, čtenáři,

s vysokou mírou zodpovědnosti lze říct, že se jako zástupci místní samosprávy společně s majiteli usedlostí, terénními pracovníky Ministerstva kultury ČR a Národního památkového ústavu, úředníky a dalšími odpovědnými pracovníky snažíme starat o správu, ochranu a rozvoj této památky. Společně jsme udělali značný progres v komunikaci, ale zdaleka ne takový, aby byla i do budoucna plně zachována integrita všech hodnot zápisu na prestižní seznam světového kulturního a přírodního dědictví, reprezentující odkaz našich předků a charakter památky jako takové.

Jsou to právě jednotlivé statky, které utvářejí památku jako celek, a takto je musíme vnímat. Jednotlivá stavení se mohou zdát na první pohled identická, ale přesto je každé z nich naprosto jedinečné, unikátní. A mnohdy tyto odlišnosti reprezentují jednotlivé, okem přímo viditelné „detaily“, jako jsou např. výplně oken, dveří, vrat, střešní fond, krytina, komínová tělesa, lemování, římsy, svody apod., které pak dávají tomuto celku podobu, jež reprezentuje tyto jedinečné hodnoty a zachovává je dalším generacím. Uchovat je v co nejunikátnější a identické podobě je naším posláním a údělem.

Právě proto jsme se rozhodli vydat tuto brožuru, která by mohla být jakýmsi pomocníkem, návodem či receptem na to, jak se o tyto hodnoty starat a uchovávat je. Stárnutí a opotřebení věcí je přirozená součást našich životů, spočívá v jejich každodenním užívání a zacházení s nimi. Předměty či věci jsou často vystaveny různým vlivům počasí, míře užívání, funkčnímu uzpůsobení. Zpomalení či eliminace této formy degenerace pak spočívá ve správné péči, zacházení, užívání a případné konzervaci. Jedině tak mohou dané objekty přežít třeba i staletí. Správný přístup a případná renovace je nutnou součástí péče o památku jako celek. Přál bych nám všem, aby doporučení z této publikace byla respektována, a i kdyby se podařilo zachránit či zakonzervovat pouze dílčí jednotlivost, tak je to nenahraditelné a neopakovatelné. Děkuji Vám všem, že se inspirujete, vzděláváte a máte zájem tyto výjimečné hodnoty uchovávat a pečovat o ně.

Ing. Jan Jílek
*starosta obce Jankov a Site Manager
památky „Historická vesnice Holašovice“*

Obsah

Úvod	7
Mapa	8
Střechy	9
Úvod k tématu	9
Stručný vývoj a proměny střešní krajiny v Holašovicích	12
Vybrané prvky střešní krajiny	16
Proměny technologických postupů	22
Památkový postup obnovy střech	23
Fasády	27
Úvod k tématu	27
Stručný vývoj fasád v Holašovicích	30
Fasáda a její části	34
Tvarosloví plastických prvků výzdoby fasády	36
Památkový postup obnovy fasád	42
Okna, dveře a vrata	55
Úvod k tématu	55
Základní termíny a názvosloví historických oken	58
Sklo a zasklívání oken – vývoj	62
Přehled typů výplní okenních otvorů v Holašovicích v minulosti na základě fotografické archivní a současné dokumentace	63
Památkový postup obnovy oken	65
Typologie dveří a vrat	71
Památkový postup obnovy dveří a vrat	74
Postup k vyřízení potřebných povolení	78
Kontakty	80
Zdroje	81
Tiráž	83

Úvod

Komu je příručka určena a k čemu je dobrá

Příručka je určena především pro vlastníky objektů a projektanty v dotčeném území. Měla by být návodem, jak postupovat při obnově střech, fasád, oken, vrat a dveří. V příručce naleznete informaci o podobě těchto částí, cha-

rakteristických pro dané území, doporučené způsoby jejich obnovy a rovněž návrh postupu pro jednání o vydání povolení s příslušnými odbory města.

Mapa

Velikost území — Platnost

Příručka je platná pro území
Historické vesnice Holašovice.

Rozloha území: 11,600 ha
Datum zápisu: 1998

- Statek světového dědictví
- Kulturní památky
- Stavební objekty

Střechy

Úvod k tématu

Soubor střešních pláštů, nazývaný též odborným termínem „střešní krajina“, je jednou z nejsledovanějších hodnot u většiny památkově chráněných sídel. Lze konstatovat, že podíl každého objektu na utváření charakteristické střešní krajiny historického sídla, jež jednoznačně formuje svébytnou identitu celku, je velmi výrazný a nezastupitelný. Historické

střechy jsou v obecném pojetí součástí architektonického dědictví, resp. dědictví kulturního. Hodnota tohoto dědictví spočívá mimo jiné v tom, že je jiné než současná stavební produkce, užívá jiné materiály, tvarosloví a řemeslné zpracování. Důslednou péčí o tyto hodnoty dochází k uchování znalosti o výrobě tradičních materiálů a jejich zpracování.

Charakteristický pohled na východní návesní frontu, kde jednotlivé střešní pláště utváří kompaktní výraz střešní krajiny.

Autenticita

Při obnovách střešních pláštů (tj. zejména střešních krytin a veškerého souvisejícího příslušenství – komíny, vikýře, protisněhové zábrany, klempířské prvky aj.) památkově hodnotných objektů je nutné dbát (stejně jako v případě obnovy fasád) o zachování historické podoby a autenticity při použití tradičních technologií.

Historické konstrukce střech jsou dokladem dobových technických dovedností a charakteristických dobových i místních specifik. Památkové hodnoty v takových případech neruší opravy a výměny dožilých prvků s opakovaným užíváním tradičních materiálů a jejich historicky adekvátním zpracováním. Díky této kontinuitě a za předpokladu, že opravě narušených konstrukcí je dáována přednost před jejich náhradou všude tam, kde je to možné, se plynule uchovává výraz historické konstrukce. Autenticita, nebo také původnost či hodnověrnost originálního ztvárnění, je zcela zásadním aspektem památkově hodnotných objektů a konstrukcí, které zvláště v případě střešních pláštů formují výsledný obraz sídla jako celku a výrazně se podílejí na utváření jedinečného *genia loci* daného prostředí.

K identifikaci historicky hodnotných a doložitelných podob střech slouží zejména historická fotografická a plánová dokumentace, stavebněhistorické průzkumy a v neposlední řadě také analogické příklady z daného regionu. Na základě těchto podkladů může být zpracován návrh obnovy, který je nedílnou součástí posouzení orgány památkové péče.

*Střešní pláště se výrazně podílejí na utváření jedinečného *genia loci* prostředí sídla.*

Různorodost jednotlivých střech je zásadní pro malebné působení v rámci celku.

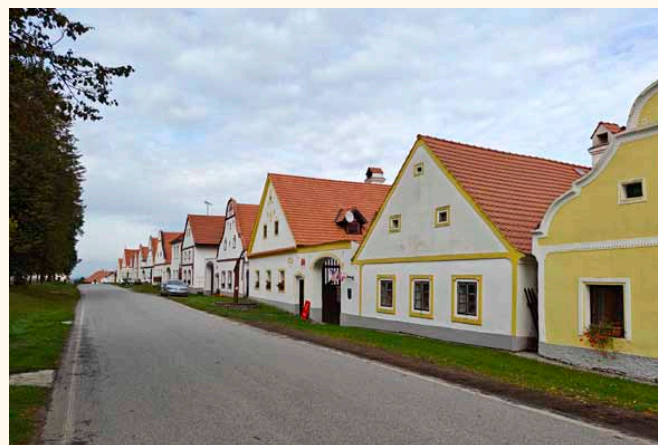
Celistvost

Míra dochování celistvého a jedinečného obrazu střešní krajiny historického jádra venkovského sídla má v současné době nepřehledného množství stavebních materiálů v případě Vesnické památkové rezervace Holašovice punc výjimečnosti a v regionu jižních Čech snese srovnání snad jen s vybranými sídly chráněnými ve stupni památkové rezervace. Až na několik málo výjimek, které lze hodnotit z pohledu památkové péče jako závady, je možné zdejší střešní krajinu klasifikovat jako kompaktní, s převahou tradiční materiálové báze, historicky ověřených detailů a technologických postupů.

Jednotnost základních charakteristik střešních plášťů utváří celistvý dojem výsledného obrazu sídla. Na snímku pohled na západní návesní frontu usedlostí.

Jako drobnou nuanci, která není z pohledu památkové péče zcela optimální (a bude rozvedena v následujících kapitolách), lze uvést všeobecný odklon od pravidelné údržby a lokálních oprav a naproti tomu výrazné trendové směřování k výměnám celých střešních plášťů a konstrukcí.

Jednotnost základních charakteristik střešních plášťů utváří celistvý dojem výsledného obrazu sídla. Na snímku pohled na východní návesní frontu usedlostí.

Zcela zásadním rizikem pro zachování zmíněné celistvosti střešní krajiny je pak v současné době zejména enormní tlak na využití střech coby nosičů technického vybavení a energetických zařízení a dále tlak na změnu využití půdních prostorů na obytná podkroví a s tím související nutnost prosvětlení těchto prostorů a realizace doprovodných opatření ve skladbě střešního pláště.

Celistvost střešní krajiny lze vnímat i z dálkových pohledů (např. záhumenních cest).

Stručný vývoj a proměny střešní krajiny v Holašovicích

Na rozdíl od fasádních souvrství, kdy je možné na základě jednotlivých historických omítkových vrstev poměrně snadno a pravdivě popsat stavebněhistorický vývoj dané části objektu, v případě střešních konstrukcí je tato úloha značně komplikovanější. Vzhledem k výrazné expozici dané části staveb vůči klimatickým a povětrnostním vlivům a z toho plynoucí cyklické obměně střešních krytin je nutné pro pochopení historického kontextu a nástinu možného stavebního (a především materiálového) vývoje sledovat spíše konstrukce navazující, tedy konstrukce krovové, a v případě Holašovic i výjimečné konstrukce tzv. lepenců (dřevěná konstrukce krytá silnou hliněnou vrstvou, umístěná zpravidla v podkroví obytné či hospodářské části, sloužící k ochraně uskladněného materiálu, zpravidla obilí, před případným požárem zvenčí).

Větší rozteče vazeb mohou poukazovat na odlišný typ krytiny v minulosti.

Odlišný typ krytiny užitý v minulosti lze dovozovat i z nehraněných střešních latí.

V současné době převažující pálenou keramickou střešní krytinu na většině objektů na sledovaném území je možné chápat jako jistou formu ukončeného historického vývoje těchto konstrukcí. Z určitých indicií dochovaných intaktně na některých objektech zdejších usedlostí (např. výrazně větší osové vzdálenosti krokví historických krovů, potřeba již zmíněných lepenců, střešní krytiny z vlákno-cementových šablon aj.) lze dovozovat, že se v určitých historických obdobích vyskytovaly na objektech i krytiny z jiných, zpravidla hořlavých materiálů, jako jsou např. slaměné došky či dřevěné šindele.

Pro úplnost lze uvést současný stav střešní krajiny historického jádra Holašovic: v předmětném prostoru je většina střech tvořena pálenou keramickou taškou typu bobrovka a typu falcovka, ojediněle se vyskytuje též typ Steinbrück či cementová tažená taška. Zcela výjimečně je možné identifikovat rovněž betonovou drážkovou tašku či krytinu z vlákno-cementových šablon.

Výraznější proměny střešní krajiny jsou v současné době vyvolány zejména trendem zobytnování podkrovních prostor – tato změna nutně neklade požadavky na změnu střešní krytiny, nicméně mění technologické postupy, skladby střešního pláště, způsoby větrání a prosvětlení podkrovního prostoru a mnohé konstrukční či architektonické detaily, které jsou zdánlivě nepodstatné, avšak při bližším pohledu výrazně deformují zažitý výraz historických staveb.

Typy střešních krytin ve sledovaném území

✓ bobrovka,
korunové krytí

✓ bobrovka,
šupinové krytí

✓ drážková keramická taška typu falcovka
(Francouzská)

✓ méně obvyklé typy keramické tašky
(na snímku typ esovka)

vláknocementová šablona

✗ betonová taška –
na daném území nevhodná

Střecha a její části

Střešní krajina

Soubor střešních plášťů, který jednoznačně formuje svébytnou identitu celku. Nezastupitelná součást kulturního a architektonického dědictví historického sídla.

Střešní okno

Výplňový prvek otvoru v šikmé střeše, obvykle realizovaný pro prosvětlení a větrání obytných podkroví. Zpravidla mají vylepšené tepelně-izolační vlastnosti a kvyné či výklopné otevírání.

Nároží

Rohová hranice (sklonitá průsečnice) dvou navazujících střešních rovin. Obvykle pokryta speciálními tvarovkami – tzv. „hřebenáči.“

Klempířské prvky

Soubor rozličných prvků, zhotovených z plechů různé materiálové báze (měď, pozinkovaná ocel, titanzinek, aj.). Do tohoto souboru patří např. oplechování úžlabí, komínů, štítové lemovky, dešťové žlaby, svody, okapy, a mnoho dalších.

Střešní plášť

Nenosná část střechy, která chrání stavbu před nepříznivými vlivy vnějšího prostředí a zajišťuje požadavky prostředí vnitřního. Obvykle se skládá z několika funkčně rozlišených vrstev (tepelně-izolační, hydroizolační, ochranná, aj.). Patří sem střešní krytina, laťování, různé druhy folií, tepelné izolace a další.

Střešní výlez (kominický)

Výplňový prvek otvoru v šikmé střeše, obvykle realizovaný pro výstup na střechu k provedení údržbových prací (čištění komínů, oprava poškozené krytiny, aj.). Zpravidla nemá zvýšené tepelně-izolační vlastnosti, způsob otevírání je výklopný.

Úžlabí

Koutová hranice (sklonitá průsečnice) dvou navazujících střešních rovin. Obvykle bývá vykryto tvarovaným plechem, v případě šindelové krytiny a bobrovky lze úžlabí vykryt střešní krytinou.

Komín

Konstrukce zajišťující odvod spalin z topeniště, nadstřešní část bývá v případě historických konstrukcí dekorativně ztvárněna a tvoří hodnotnou součást celkového výrazu stavby.

Střešní krytina

Prvek, který utváří vnější povrch střechy. Je definován materiálem, tvarem, velikostí a způsobem pokládky.

V současné době je v nabídce většiny výrobců široká škála doplňkových systémových tvarovek (větrací taška, krajová taška, prostupová taška, stoupací komplet, sněhové zábrany, aj.).

Vikýř

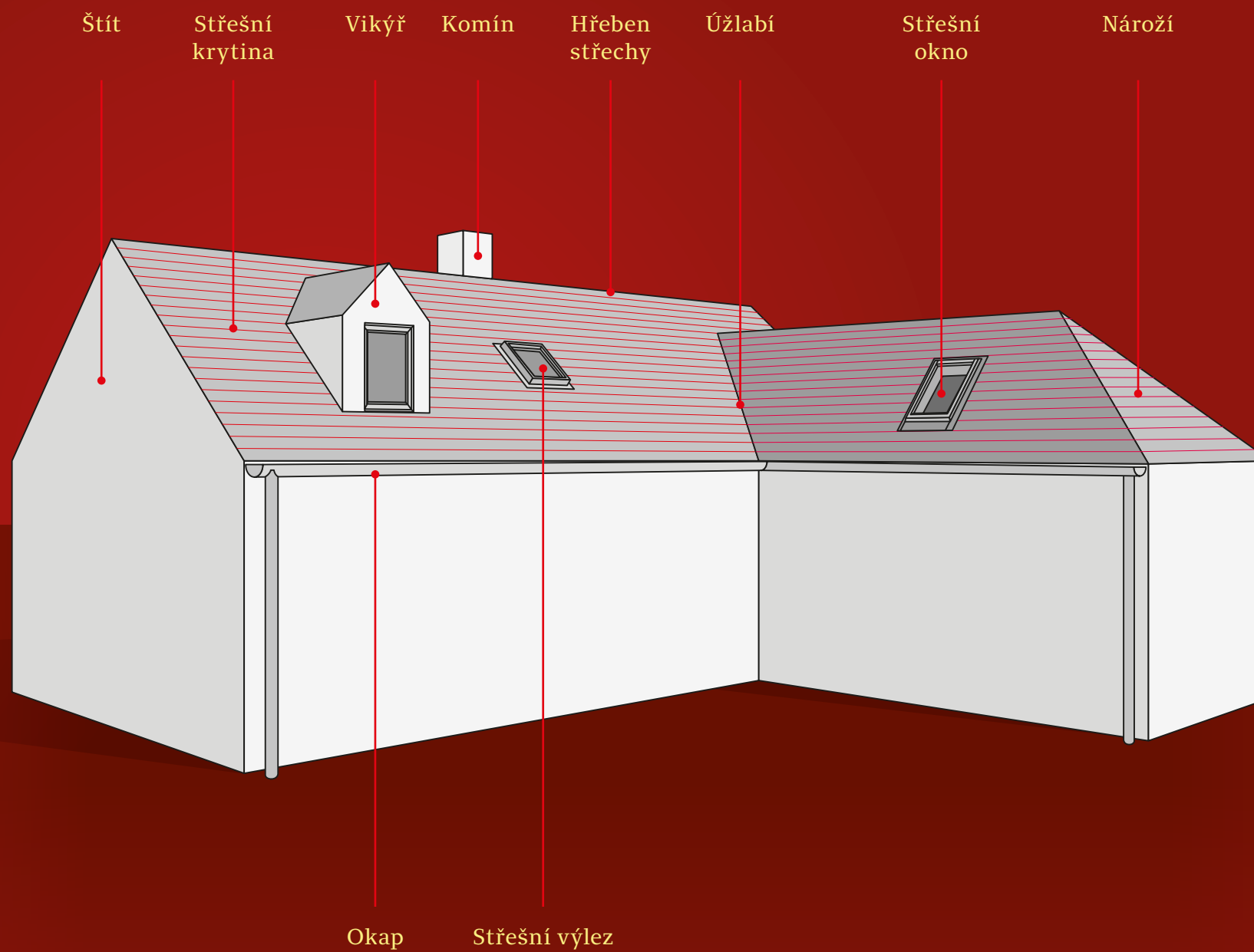
Nadstřešní stavební/tesařská konstrukce rozličných tvarů a typů. Zajišťuje rozličné funkce – prosvětlení, větrání a zvětšení půdního prostoru, ve venkovském prostředí historicky sloužil jako senný vhoz – otvor pro dopravu sena do půdního prostoru.

Hřeben

Speciální případ nároží – horní vodorovná hrana střechy, která spojuje dvě protilehlé střešní roviny. Obvykle pokryta speciálními tvarovkami – tzv. „hřebenáči.“

Příslušenství střechy

Různorodé doplňky, vyskytující se na střeše a zajišťující různorodé funkce (např. sněhové zachytávače, bleskosvody, antény, technologická zařízení, aj.). V památkově hodnotném prostředí se zpravidla jedná o nežádoucí prvky.

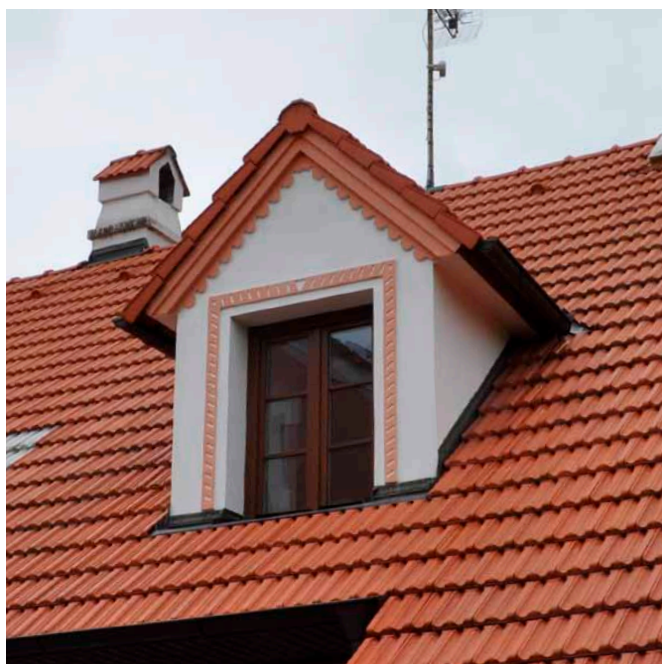
Vybrané prvky střešní krajiny

Vikýře

I přes určitý odklon památkové péče od nadměrného užívání vikýřů v případech nutnosti prosvětlení zobytněných podkrovních prostor lze konstatovat, že se stále jedná o historicky tradiční prvek, který se významnou měrou podílí na formování celkového výrazu střešní krajiny. Ne každý typ vikýře je však z pohledu historických východisek vhodný pro konkrétní region, což je zpravidla dáno i jeho funkční ná-

plní. Jinak bude vypadat vikýř pro prosvětlení půdního prostoru v městském prostředí, jinak vikýř na objektech sušáren (např. chmele, tabáku aj.) a jinak vikýř senného vhozu na hospodářských částech venkovských usedlostí. Pro dané území je z této široké palety tvarů, typů a materiálového řešení nejbližší sedlový vikýř krytý pálenou keramickou krytinou a bedněný prkny různé šíře. I při této speci-

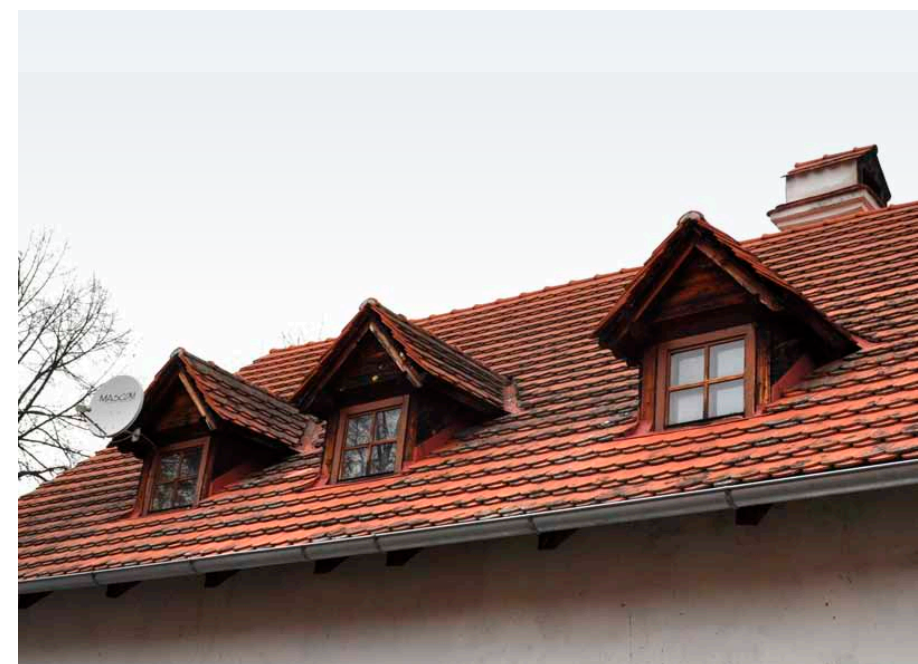
fikaci by však z pohledu moderní památkové péče mělo platit pravidlo uměřenosti a historické věrohodnosti – tzn. nejen architektonický výraz vikýře, ale i jeho velikost, umístění a počet ve střešní rovině jednoho objektu určují celkový výraz usedlosti a citlivost jejího začlenění do okolního kontextu historického prostředí.

Sedlový vikýř tradičních proporcí, chybné užití krajových tašek a uzavřeného hřebeneče.

Sedlový vikýř může sloužit i jako zakrytí nevhodných cizorodých prvků, nicméně takový přístup není na sledovaném území žádoucí.

 Neúměrný počet vikýřů v jedné střešní rovině může působit rušivě

Ve sledovaném území se v současné době vyskytují v zásadě pouze dva typy vikýřů – pultový a sedlový (v souhrnném počtu cca 25 kusů), jejichž ztvárnění však značně variuje a tím vytváří bohatou škálu konstrukcí rozličného tvaru, výrazu a řemeslné kvality.

Pultový vikýř není pro vesnické prostředí vhodným typem konstrukce

Střešní okna, střešní výlezy

V současné době se jedná o hojněji využívanou alternativu prosvětlení obytného podkrovní, která je zejména z důvodu omezení hmotových změn střešních rovin (často v přímé vazbě na nekritické násobení těchto prvků v jedné střešní rovině) preferovaná i z pohledu památkové péče. Dalším důvodem odklonu od historicky adekvátnějšího řešení v podobě vikýřů je skutečnost, že v návaznosti na zpřísňování normových požadavků nelze realizovat konstrukci vikýře, která by při splnění všech technických požadavků věrohodně navazovala na tradiční historické vikýře, které kontextuálně dotvářely předmětné území.

I přes výše popsanou preferenci určitých prvků je nutné zdůraznit, že se v zásadě vždy jedná o novodobý prvek, který je v kontextu unikátního prostředí (jakým Holašovice dozajista jsou) cizorodý a měl by být užíván pouze ve výjimečných, pohledově neexponovaných případech. Předpokladem pro akceptovatelnost takové realizace z pohledu památkové péče je pečlivé zhodnocení dopadu střešních oken na architektonicko-urbanistický kontext, hodnotu a změnu charakteru daného objektu. I zde platí pravidlo uměřenosti a historické věrohodnosti, kdy by střešní okna měla analogicky navazovat na střešní výlezy a drobné prosvětlovací prvky.

Střešní okna v pohledově skryté pozici a omezeném množství nemusí představovat riziko poškození kulturně-historických hodnot

Střešní okna vystupující nad střešní rovinu působí zpravidla vždy rušivě. Východiskem může být jejich barevné sjednocení s krytinou.

Na předmětném území se v současnosti vyskytují přibližně tři desítky střešních oken, zpravidla drobnějšího formátu (cca 600 x 800 mm) – řada z nich je však v pohledově značně exponované poloze z veřejného prostoru, čímž dochází k jisté ztrátě autentičnosti střešní krajiny a obrazu sídla jako celku.

Střešní výlez (též někdy nesprávně označovaný pojmem „vikýř“) je z historického pohledu poměrně mladší záležitostí, jeho masovější rozšíření souvisí zřejmě s tereziánskými a josefínskými ohňovými patenty a zejména pak s masovější vícepatrovou výstavbou, kdy již nebylo možné provádět kontrolu komínového tělesa pouhým přistavením žebříku k objektu. Starší konstrukce střešních výlezů byly zpravi-

dla plechové, postupným vývojem (především ve 20. století) byly často nahrazovány prosklenými prvky (zpočátku drátosklo, později tvrzené sklo či jiné materiály), které zároveň plní i funkci prosvětlovací a v současnosti převažují. Důležitým znakem střešního výlezu je způsob jeho otevírání (výklopné otevírání), které umožňuje průlez osoby – na rozdíl od kyvného způsobu otevírání střešních oken.

✓ *Střešní/komínový výlez v tradičním provedení (materiál, barevnost), navíc v logickém umístění pro kontrolu komínového tělesa.*

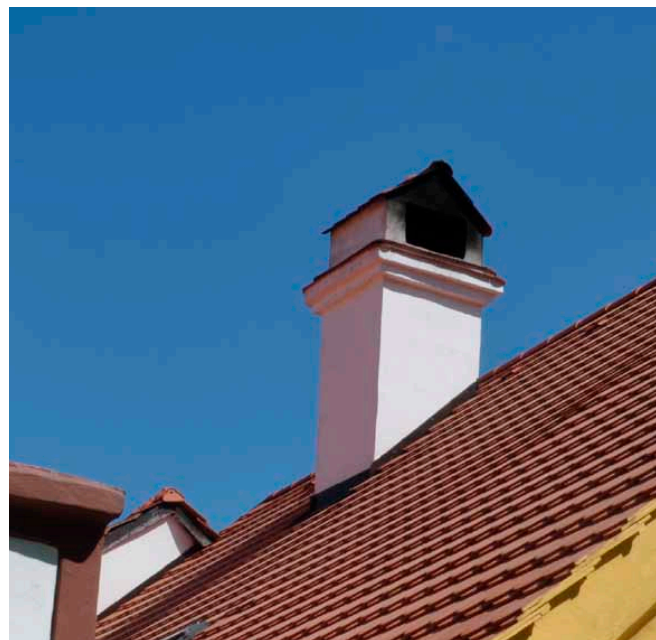
✗ *Vlevo logické umístění střešního výlezu v tradičním provedení, vpravo rušivé a nelogické umístění střešního okna nad pultovým vikýřem.*

Komíny

Komíny jsou se střešní krajinou neodmyslitelně spjaty, tvoří nejvýraznější prvek příslušenství střešního pláště, který významným způsobem dotváří charakter a malebnost celé střešní krajiny. I u těchto prvků lze historicky sledovat vrstevnatý a poměrně komplikovaný vývoj – od dymníků, dřevěných či hlinitých těles, přes zděné varianty této konstrukce až po moderní stavebnicové betonové bloky. Nutné je zmínit, že vzhledem k vysoké exponovanosti tohoto prvku v rámci střešního pláště přebírala komínová tělesa velmi často kromě své primární funkce odvodu spalin i funkci estetickou (dekorativní) a v tomto kontextu byla mnohdy velice náročně výtvarně pojednána.

V kontextu historické vsi Holašovice lze hovořit o nižších jednotkách autenticky dochovaných komínových těles z období kolem poloviny 19. století, větší množství pak představují architektonicky příznivě pojednaná tělesa z přelomu 19. a 20. století a z 1. poloviny 20. století. Výrazně rušivých a proporčně nevhodných novotvarů převážně z 2. poloviny 20. století jsou ve sledovaném území nižší jednotky případů.

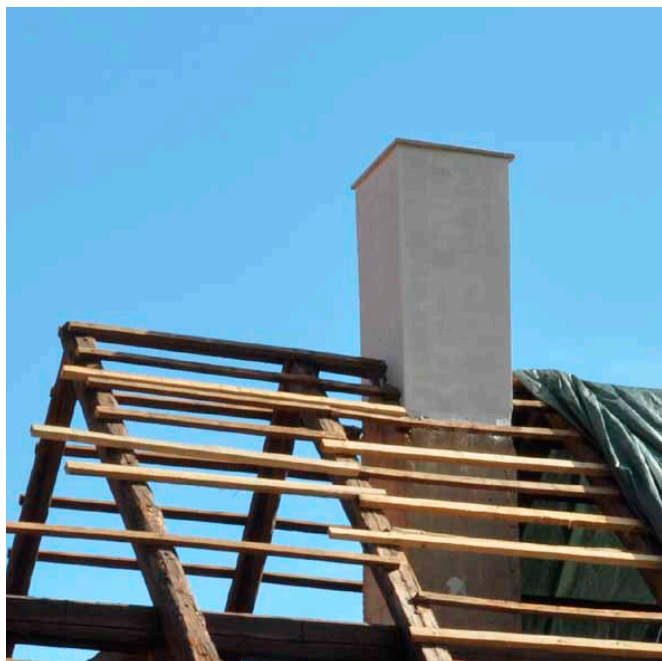
Typy komínů ve sledovaném území

✓ vhodně opravená
historická komínová tělesa

✓ ✗ Vpravo novodobý komín z režného
zdiva s vyčnívající komínovou vložkou

✓ *novodobý komín
s adekvátními proporcemi*

✗ *novodobý subtilní komín
ze systémových tvarovek*

✓ *novodobé komíny
s historizující hlavicí*

Klempířské prvky

Klempířské prvky v zásadě představují novodobou stavební vrstvu, která velmi úzce souvisí s proměnami technologických postupů a která ve značné míře nahradila řešení kritických detailů stavby pomocí tradičních řemeslných postupů a technologií (vykrytí úžlabí ze střešní krytiny, přizvednutí krytiny u atik, přesah střešní krytiny u štítů apod.). Zároveň se však jejich uplatnění v architektonickém výrazu stavby stalo natolik běžnou záležitos-

tí, že se staly součástí zažitého obrazu nejen stavby, ale i sídla jako celku. Přesto je nutné jejich užití v kontextu plošně památkově chráněného území hodnotit jako problematické a je potřeba je omezit na nezbytně nutné minimum, případně výrazně redukovat jejich velikost. V případech, kdy se na stavbě dochovalo tradiční historické řešení bez klempířských prvků (a toto řešení je funkční), je bezpodmínečně nutné takové řešení zachovat a obnovit.

Příliš výrazné a masivní provedení klempířských prvků

Nenápadné klempířské prvky redukované pouze na dešťový žlab

Upozadění klempířských prvků barevným sjednocením s krytinou

Proměny technologických postupů

V závislosti na změnách způsobu života a využití venkovských usedlostí dochází i ve stavebním vývoji jednotlivých objektů k více či méně zásadním proměnám technologických postupů. Z pohledu památkové péče jsou nejzásadnější tyto aspekty: proměna materiálové báze (nejen) střešní krytiny, způsob opravy střešní krytiny, doplňkové střešní tvarovky a příslušenství střechy.

V Holašovicích nelze hovořit o zásadní proměně materiálové báze střešní krytiny ani jejích povrchových úprav. V zásadě lze konstatovat, že se na tomto území daří naplňovat požadavek památkové péče na užívání pálené keramické krytiny v rezné povrchové úpravě. K proměně však došlo ve způsobu oprav, kdy lokální opravy a přeložení krytiny s doplněním chybějících kusů nahradily plošné výměny střešních pláštů. Takový trend zásadně proměňuje celkový obraz střešní krajiny a má významný vliv na ztrátu malebnosti celého sídla, kdy dochází ke ztrátě plasticity a naopak ke sjednocování celkového obrazu. Ke ztrátě malebnosti a různorodosti střešních krytin přispívá i trend realizací střech z jednoho typu krytiny – konkrétně bobrovky, a to i na objektech „nižší“ kategorie, jako jsou např. kolny, maštale, chlěvy, stodoly apod. Historicky se přitom v rámci jednoho areálu mohlo vyskytovat (a zpravidla vyskytovalo) více typů pálené krytiny – časté jsou např. kombinace bobrovky a tažené tašky typu Steinbrück či ražené tašky typu Francouzská.

Další velkou kapitolou je řešení detailů, kdy je snahou uživatelů nahrazovat tradiční detaily (např. ukládání hřebenáčů do pokrývačské malty, uložení krajních tašek u štítů do maltového lože s drobným přesahem, řešení skladby střešního pláště bez pojistných folií aj.) novodobými systémovými tvarovkami, přičemž právě tyto doplňkové tvarovky, zvláště pak krajové tašky, větrací tašky, stoupací komplety ke komínům aj., jsou ahistorické prvky, které významnou měrou deformují charakteristický obraz památkově chráněného území.

Podstatnou proměnou prošla i komínová tělesa. V reakci na odklon od využívání černých kuchyní, a tím i masivních dymníkových těles s masivní nadstřešní částí, se postupem doby začala komínová tělesa výrazně redukovat. Vývoj topenišť tak dospěl do současného stavu, kdy je pro správný chod topeniště potřebná pouze drobná komínová roura, případně subtilní komínové těleso z prefabrikovaných betonových dílců. Takové konstrukce jsou však v historickém prostředí cizorodé a vnášejí do celkového obrazu střešní krajiny značnou disharmonii, která je navíc podpořena netradiční povrchovou úpravou takových prvků (stěrkové hmoty, hydrofobní nátěry apod.). Jediným vhodným řešením tak z pohledu památkové péče zůstává omítané masivnější komínové těleso v bílé barevnosti.

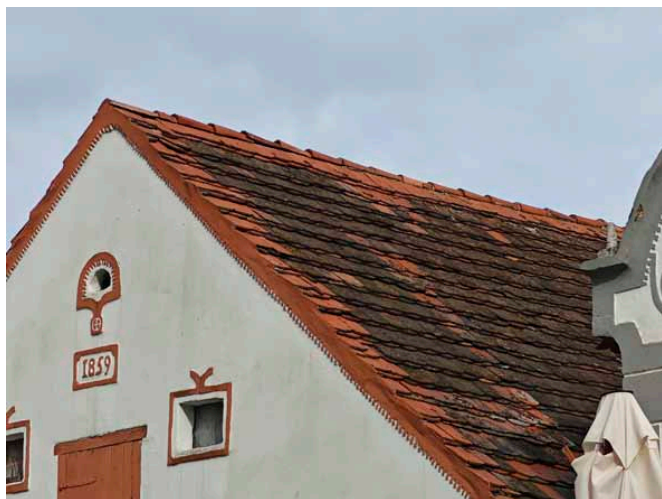
Vývojem prošly i klempířské prvky a jejich používání. Nutné je uvědomění si skutečnosti, že tyto prvky jsou historicky ve venkovském prostředí poměrně mladou záležitostí (rozmach jejich použití nastal až počátkem 20. století s rozšířením strojní výroby). V současnosti je jejich použití v mnoha případech předimenzované, nehledě na proměnu materiálu, kdy tradičnější řešení natíraného plechu vytlačují materiály nové: měď, titanzinek aj. S tímto rozvojem dochází postupně, často bez povšimnutí, ke ztrátě tradičních detailů, řemeslného umu (v tomto kontextu lze vyzdvihnout např. ztrátu řemeslné dovednosti vykrytí úžlabí střešní krytinou bez pomoci klempířských prvků) a malebnosti historických objektů. Užití klempířských prvků by proto mělo být střídme, mělo by se omezit pouze na odůvodněné, nezbytně nutné případy a mělo by materiálově respektovat venkovský charakter, čemuž nejlépe odpovídá natíraný plech, nikoliv však plech měděný či titanzinkový.

Se změnou způsobu života pak souvisí i množství novodobých prvků, které jsou na střechy instalovány a které zásadně degradují charakteristický obraz nejen střech, ale i sídla jako celku. Takovými prvky jsou např. antény, satelitní přijímače či fotovoltaické a solární panely. Je nutné zmínit, že všechny tyto prvky jsou z pohledu památkové péče na daném území nežádoucí, v případě fotovoltaických a solárních panelů dokonce zcela vyloučené.

Památkový postup obnovy

Zachování staršího dochovaného:

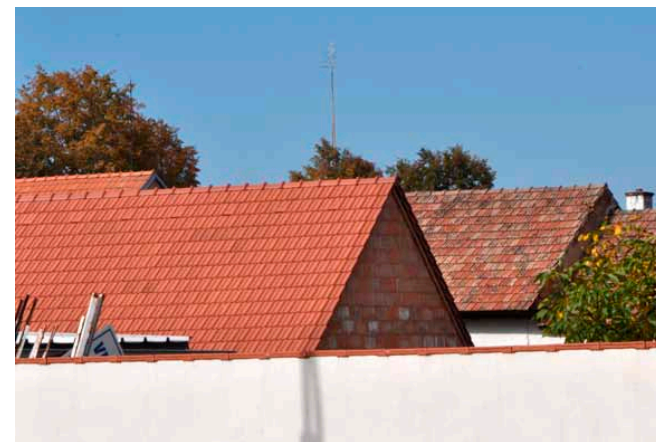
- ♦ přednost má náhrada jednotlivých poškozených kusů střešní krytiny, případně výměna ucelených částí (s přeložením krytiny) před plošnou výměnou – celkový výraz střešní krajiny tak stárne a patinuje přirozeněji a zachovává si svou malebnost
- ♦ uchování tradičních architektonických detailů, hodnota stáří a řemeslná hodnota
- ♦ uchování historických (a často v současnosti nevyužívaných) komínových těles
- ♦ uchování historických střešních výlezu

- ✓ Přeskládání a doplnění chybějící krytiny (na snímku podél hřebene a štítu) je žádoucím způsobem obnovy střešního pláště

Zachování tradičních materiálů, technologických postupů a detailů:

- ♦ užití pálené keramické střešní krytiny (tažené i ražené), malého formátu ($\geq 13 \text{ ks/m}^2$), v režné povrchové úpravě (bez engoby či glazury) – důležité pro celkový výraz střešní krajiny a pro přirozené stárnutí povrchů
- ♦ užití klempířských prvků z pozinkovaného plechu bez nátěru či s nátěrem (nikoliv nástrikem) v barvě střešní krytiny, žádoucí je spojování částí pomocí pájení (nikoliv užití lisovaných tvarovek), důraz musí být kladen na minimalizaci těchto prvků, vyloučené je umístění klempířských prvků v nelogických pozicích (např. vjezdové brány)
- ♦ respektování historického tvarosloví a masivnosti komínových těles včetně omítané povrchové úpravy
- ♦ zachování/zopakování tradičních architektonických detailů (podmazání hřebene, ukončení střešních rovin ve štítech uložením do maltového lože s drobným přesahem tašky, způsob kladení při hřebeni a okapové hraně, přizvednutí tašek u komínů, atik a sousedících štítů)
- ♦ respektování historické logiky, významu jednotlivých objektů – na obytné části a sýpky (špýchary) patří kvalitnější krytina (zpravidla dvojité krytí bobrovky), na ostatní části postačuje krytina drážková, případně bobrovka na jednoduché krytí

- ✓ Užití pálené keramické krytiny v režné povrchové úpravě na novostavbě dílny přispívá k citlivému začlenění objektu do stávajícího prostředí

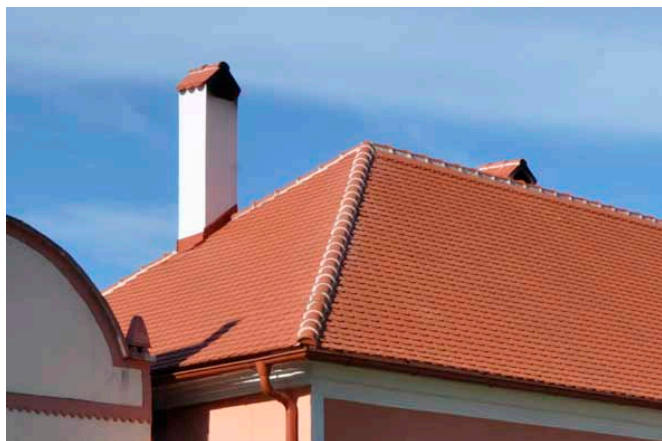
- ✓ Částečné respektování významnosti částí usedlosti: bobrovka je užitá na obytné budově a kůlně, na stodole a hospodářské části je užitá drážková krytina

- ♦ zcela vyloučené je užití novodobých systémových tvarovek (krajová taška, poloviční taška, uzavřený hřebenáč, stoupací komplety ke komínům), některé tvarovky (prostupová taška, větrací taška) lze v ojedinělých a řádně odůvodněných případech tolerovat, je však nutné potlačit jejich výsledné působení
- ♦ problematické je zobytnování půdních prostorů nejen z důvodu nutnosti prosvětlení, ale i z důvodu nutnosti vložení paropropustné fólie do skladby střešního pláště, a tím i vložení kontralatí, čímž dojde k navýšení střešních rovin, které má zpravidla negativní vliv na výsledné působení v průčelí objektu a v oblasti římsy

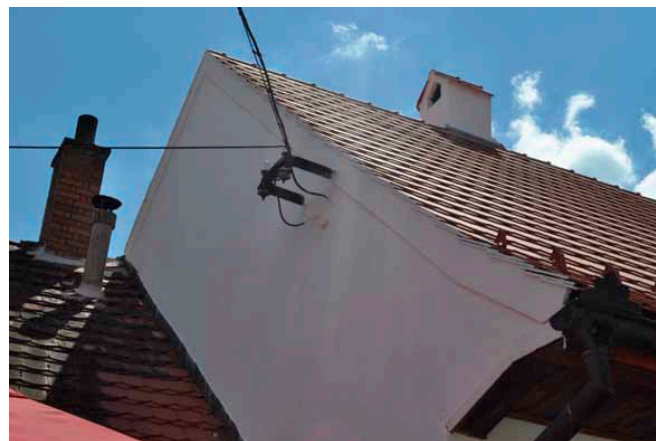
- ♦ nežádoucí je umísťování novodobých technických prvků do nadstřešní části (antény, přijímací stanice bezdrátových sítí, kamery, systémy aj.)
- ♦ umísťování fotovoltaických a solárních zařízení na střechy objektů je na dotčeném území z pohledu památkové péče zapovězené

- ✓ Ukončení střešní roviny u atiky bez použití klempířských prvků

- ✓ Podmazání hřebene pokrývačskou maltou, barevné upozadění klempířských prvků

- ✓ Uložení krajních tašek do maltového lože, zatřená čela krajních tašek do barvy fasády

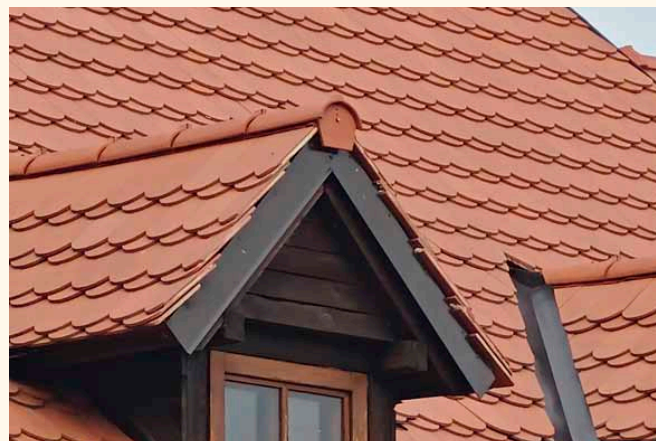
- ✗ Hřebenáče s vysokým nosem nepřispívají k přirozenému působení střešního pláště

- ✗ *Systémové tvarovky (na snímku krajová taška, odvětrávací pás u hřebene, větrací taška s vysokou výdechovou částí, odvětrávací komínky, sněhové zachytávače v plošném kladení) významně negativně ovlivňují celkový obraz střechy. V ochranném pásmu (OP) jsou takové detaily v odůvodněných případech tolerovatelné.*

- ✓ *Minimalizace a barevné sjednocení klempířských prvků v případě ukončení střešní roviny u atiky významně přispívá k zachování autenticity obrazu střešní krajiny.*

- ✗ *Rušivé působení masivního oplechování volných okrajů střešních rovin vikýřů, umocněné užitím uzavřeného hřebenáče.*

Zásada věrohodnosti:

- ♦ respektování historické logiky a významu/důležitosti jednotlivých objektů včetně porozumění utváření hmoty a významu jednotlivých prvků střechy
- ♦ zevrubná znalost současného stavu střešní a navazující podstřešní konstrukce je základním předpokladem kvalifikované a kvalitní obnovy

Pravidelná a průběžná ochrana a péče:

- ♦ vede k plynulosti a návaznosti obnovovaných střešních konstrukcí, které v celku vytvářejí malebnost střešní krajiny
- ♦ šetrně a kvalitně prováděné lokální opravy jsou z hlediska památkové péče velmi žádoucím způsobem obnovy střech a návazných konstrukcí

Fasády

Úvod k tématu

Fasády jsou nejviditelnější části každé stavby, domu či celé usedlosti. Zároveň jsou hlavním aspektem každého sídla, který projíždějící a procházející návštěvník prvoplánově vidí a hodnotí. Vlastníci objektů proto přikládají velký význam úpravě pohledově exponovaných průčelí svých domů. Často se prosazuje trend pestré výrazné barevnosti, která upoutá pozornost. Přirozené je i praktické hledisko každého vlastníka uchovat obnovené pláště svých domů co nejdéle, proto volí takové materiály a technologie, které tento požadavek splňují.

Autenticita

Při obnovách fasád památkově hodnotných objektů je nutné dbát o zachování historické podoby a autenticity (včetně výzdoby) při použití tradičních technologií. K identifikaci historicky hodnotných a doložitelných podob fasád

mohou pomoci stavebněhistorické památkové průzkumy. Na základě těchto podkladů může být zpracován návrh obnovy fasád, který je nedílnou součástí posouzení orgány památkové péče.

Obnova návesních fasád v roce 2006

Celistvost

Na to, aby výsledky opravy a obnovy fasád památkových objektů byly co nejlepší, dohlíží pracovníci památkové péče, jejichž úkolem je snaha o co nejdůslednější ochranu autentických prvků a ploch ze starších stavebních

úprav. Fasády směřující do veřejných prostranství by měly být kompletně posuzovány v kontextu s urbanistickými celky, které společně utvářejí.

Holašovice, východní strana návsi

Stručný vývoj fasád v Holašovicích

Architektonický obraz Holašovic je výsledkem složitějšího postupného vývoje. Středověkému urbanismu vesnice neodpovídá dnešní výraz štítových průčelí, jejichž zásadní proměna proběhla v **1. polovině 19. století**. Bohatě vyzdobená návesní průčelí s barokně tvarovanými štíty s volutovými křídly jsou výsledkem práce místních zednických mistrů, kteří byli

při tvorbě bohatě zdobených fasád inspirováni městskou a panskou architekturou. Při dekorativní výtvarné výzdobě a pojednání štítových průčelí, bran a dalších vizuálně exponovaných částí staveb vtiskli fasádám nové výrazové prostředky slohového tvarosloví od renesance po klasicismus a obohacené o lidovou ornamentiku ve stylu tzv. **selského baroka**.

Ve 2. polovině 19. století dochází ke zjednodušení zvonovitého charakteru křídlových štítů návesních průčelí. Tvarové linie se narovnávají a vznikají jednoduché tradiční trojúhelné štíty, tedy stejné, jaké byly od počátku užity na hospodářských staveních zadních traktů usedlostí. V této době dochází k dalším tvarovým proměnám celkového obrazu návsi.

Zvonovitě tvarované štíty usedlostí, které jsou výsledkem přestaveb v 1. pol. 19. století

Dekorativní výzdoba vjezdových bran, branek ve stylu selského baroka

Některé přízemní štítově orientované domy překryla nová stavební vrstva. Usedlosti se ze všech čtyř stran uzavíraly a někdy došlo i k vyzdvižení obytných prostor do patra. Objevil se tak podélný způsob orientace domů, okapově orientovaný k návsi.

Ještě o něco mladší architektonické **úpravy z počátku 20. století** se projevily zjednodušenými trojúhelnými štíty se schematizovanými tvary jejich plastické výzdoby. Z období tzv. první republiky pochází i nejmladší obnovená fasáda v Holašovicích s břízolitovým povrchem.

Od 60. let 20. století byla Holašovicím věnována zvýšená pozornost, což se projevilo větší frekvencí oprav návesních průčelí. Jako výraz dobré péče o usedlosti a patrně také jako podvědomá reakce na všudypřítomnou socialistickou šed' se na průčelích začaly uplatňovat v mnohem větší míře pestřejší barevnosti nejen plastických prvků, ale také ploch.

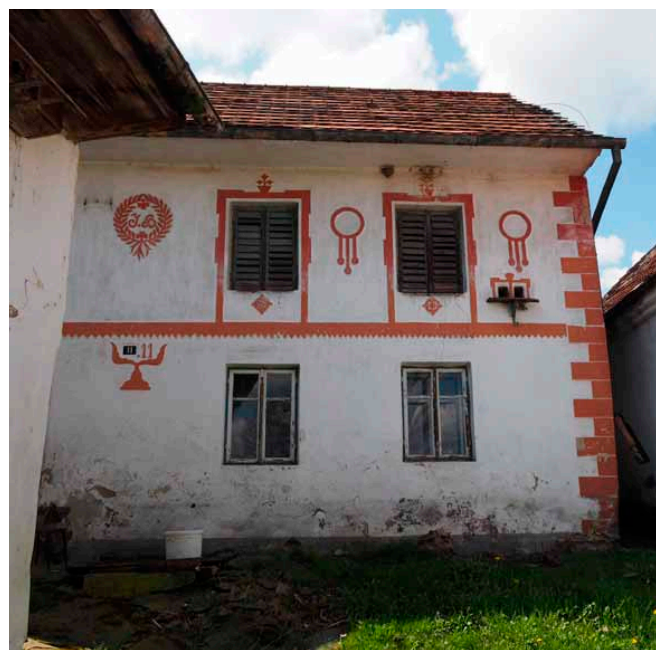
Trojúhelný štít se schematizovanou plastickou výzdobou

Proměna štítových průčelí - jednoduchý trojúhelný štít, valba

Podélný způsob orientace domu směrem k návsi

Štuková výzdoba domu z roku 1931

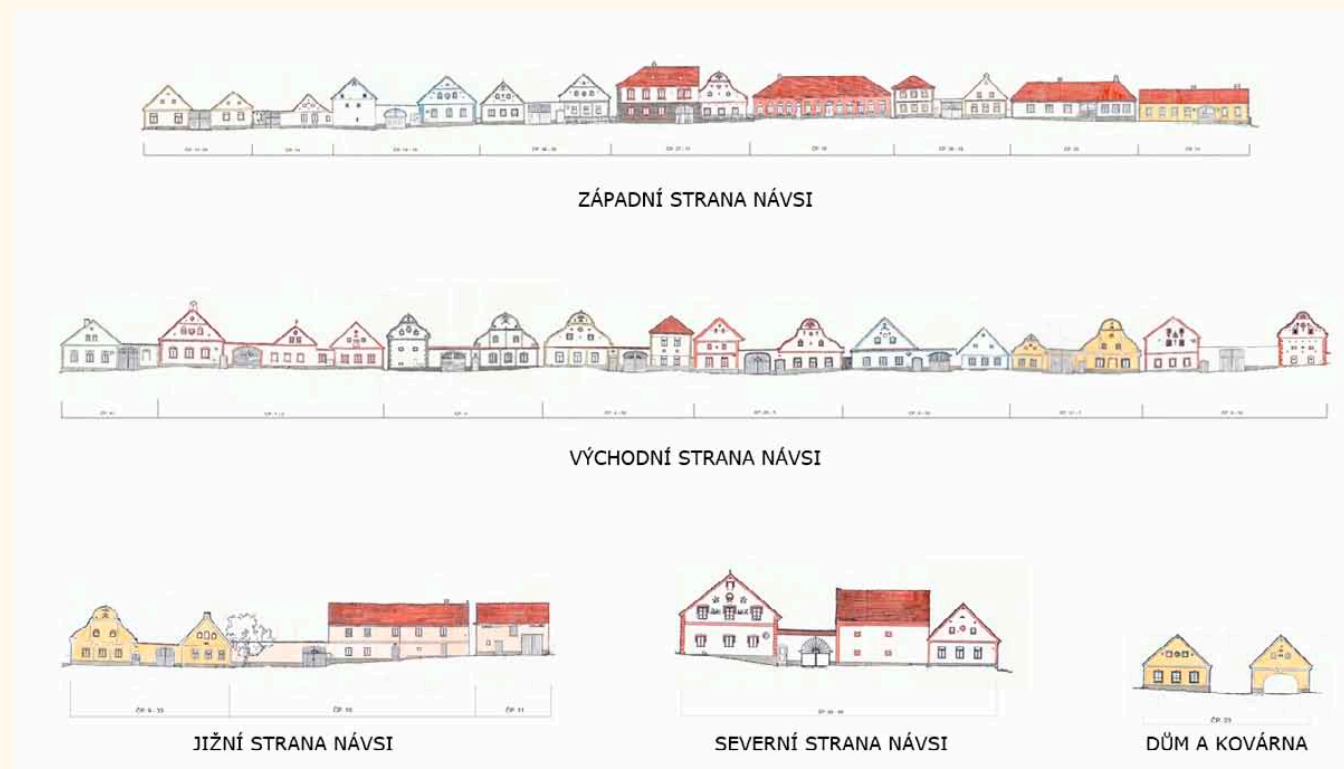

Okapově orientovaná průčelí z 2. pol. 19. století

Břízolitová fasáda z období první republiky

Na počátku 21. století byl v Holašovicích proveden sondážní průzkum návesních fasád, jehož výsledkem bylo zpracování několika variant návrhu barevnosti. Jeho základním schématem byla čtyři opakující se barevná řešení s návrhem bílého vápenného nátěru základní plochy ve většině případů. V lemuujících ozdobných prvcích (lizénové pásy, pilastry, šambrány, ...) byly v průzkumu nalezeny pigmenty šedé, červené, modré a okrové. Při následné celkové obnově návesních fasád byly předepsány vápenný štuk a vápenné nátěry firmy Baunit.

Návrh barevnosti z roku 2006

Fasáda a její části

Základní plocha

Největší část plochy fasády, kterou tvoří nečleněná omítková vrstva.

Čuček

Dekoratívni prvek v podobě koule, šišky či vázy, ukončující štít nebo atiku.

Vavřínový věnec

Plastická výzdoba s motivem věnce na fasádách lidové architektury.

Tektonika

Dekoratívni, plastické nebo iluzivní prvky, často opatřené nátěrem odlišným od základní plochy (např. římsa, pilastr, bosáž, ...).

Lizéna

Plochý pás členící fasádu.

Vlys

Vodorovný dekorativní štukový (méně často též malovaný) pás s různorodou ornamentální výzdobou.

Sokl

Podnož, podstavec, pata zdi, chrání spodní část domu.

Pilastr

Svislý architektonický článek mírně vystupující z líce stěny, opatřený hlavicí a patkou.

Voluta (též závitnice)

Dekoratívni prvek (obvykle štukový) stáčený do tvaru spirály.

Bosáž

Plasticky ztvárněné napodobení kvádrového zdiva.

Římsa

Vodorovný architektonický článek předstupující před základní plochu, který člení nebo ukončuje architekturu, nebo její část.

Zubořez

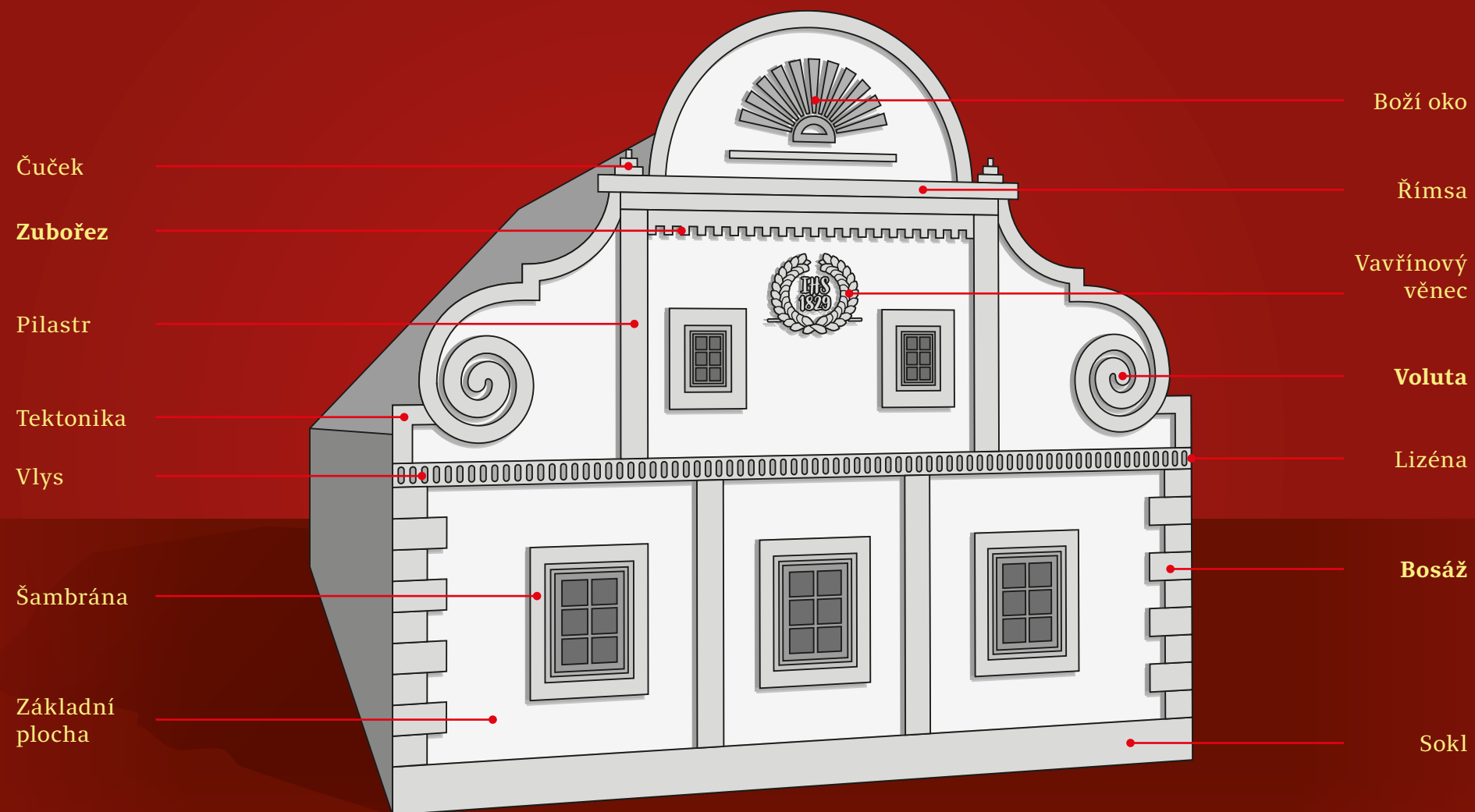
Pásový ornament z kvádrů (kostek) střídajících se s mezerami.

Boží oko

Plastická výzdoba s motivem trojúhelníku sv. Trojice (oko), od kterého vyzařují paprsky; většinou umístěno ve vrcholu štítu domu v různých zjednodušených podobách.

Šambrána

Profilované a různě zdobené orámování okenních a dveřních otvorů.

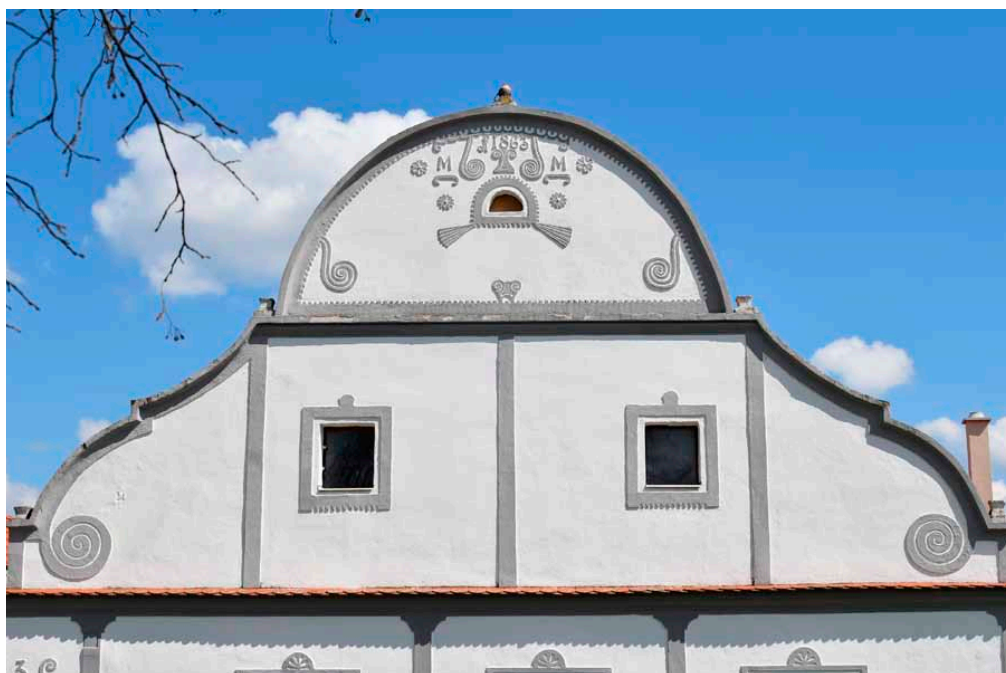

Tvarosloví plastických prvků výzdoby fasády

Pro místní zděnou architekturu jsou charakteristické **tvarované štíty**, členěné pilastry obvykle do dvou obdélných či čtvercových polí. V jejich výzdobě jsou typické voluty umístěné v křídlech štítů. Voluty jsou zde stáčené do dosti drobných spirál, motiv voluty je někdy použitý i ve vrcholu půlobloukového či trojúhelného štítu.

Lizénové pásy a pilastry jsou často použité i v přízemí, kde symetricky rámuji obdélná pole s okny. Někdy jsou zaoblené tvarované štíty členěné lizénovým pásem oddělujícím vrcholový půoblouk, který byl obvykle opatřen motivem slunce, vějíře, Božího oka, ojediněle i srdíčkovitým tvarem.

Kromě typické usedlosti s křídlovými tvarovanými štíty barokních tvarů se na holašovic-
ké návsi objevují také **jednoduché trojúhelníkové štíty**, které byly dále členěny nebo je zdobila jen štuková výzdoba. Ta se soustředila na lemování štítu plasticky vystupujícími pásy zakončenými zubořezem, obloučkovitým či esíčkovitým motivem.

Typický zvonový štít ukončený volutami

Půobloukové ukončení štítu s motivem vějíře s alternativou Božího oka

Trojúhelný štít se srdíkovitým motivem ve vrcholu

Půlobloukovitý vrchol štítu s motivem slunce

Esíčkovitý motiv vlysu vodorovné lizény

Štuková výzdoba s různými tvary květináčů a květin

Plasticky provedená štuková monstrance

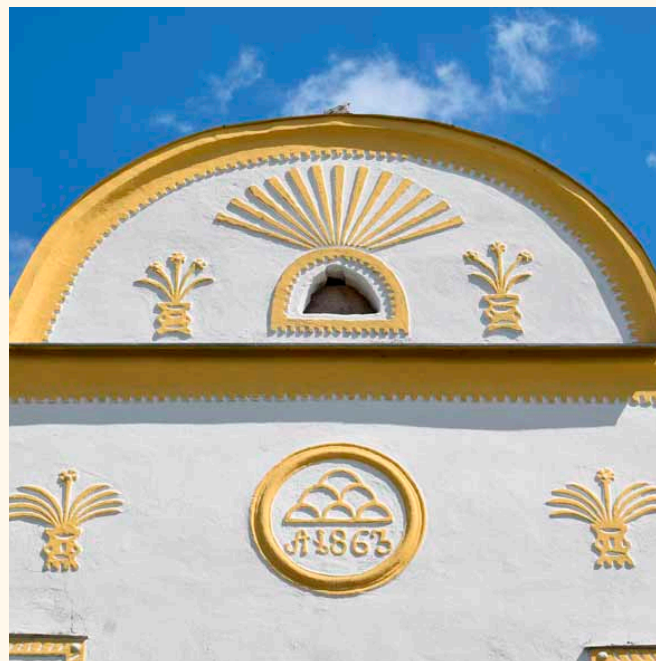
Liliovitý tvar štukové výzdoby

Další dekorace štítů byla pravděpodobně zcela nahodilá. Užívaly se např. motivy květináčů, váz s květinami, věnečků, monogramů, letopočtů ve vavřínových věncích, vlysy s výšivkovými terčovými motivy. Dalšími zlidovělými prvky výzdoby jsou často používané motivy vlysů s esovitými prvky, které obvykle člení přízemní část průčelí od štítu, nebo jen prosté ornamenty na plochách průčelí – kytičky, věnečky, trojlístky, lilie, monstrance.

Zvláštní a možná ne až tak nahodilý je často se objevující motiv pyramidovitě uspořádaných kopečků užitých v kruhových věncích spolu s iniciálami a datacemi, což může představovat značku stavitele.

Vlys s výšivkovitým motivem

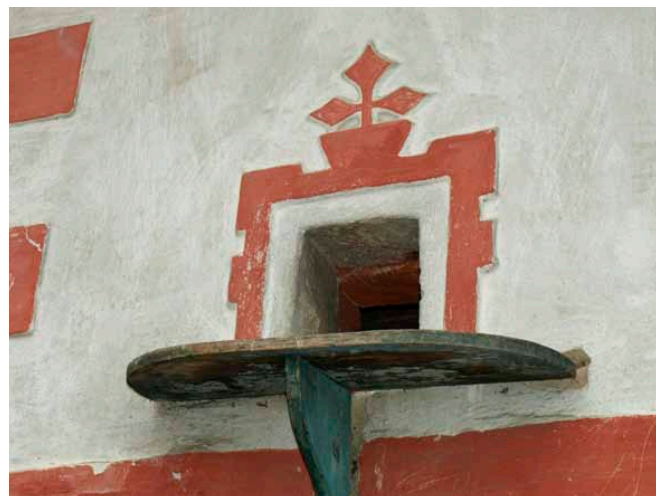

Kopečkovitý motiv s iniciálami a datací (možná značka stavitele), zubořez ukončující plastické římsy

Datace s iniciálami ve vavřínovém věnci

Otvory byly zdobeny **plastickými šambránami**, mnohdy v horních partiích vyzdobenými různě tvarovanými rostlinnými, esíčkovitými motivy. Někdy se užívalo zdobení uvnitř šambrán vpadlými vrypy různých tvarů, od jednoduchého diagonálního po svislé šrafování. V rozích nebo v horním středovém okraji šambrán se také nezřídka objevovaly terčové motivy čtyřlístků, květiněk. Zajímavý je i způsob lemování oken plasticky vystupujícím páskem, který je v horní středové části ukončen často zde užívaným motivem slunce.

Plastická šambrána s imitací bosáže, ve vrcholu motiv květináče

Jednoduchá plastická linka lemující okno s typickým motivem půslunce ve vrcholu

Plasticky provedená šambrána s diagonálními vrypy

Esíčkovitý motiv výzdoby nad šambránou okna

Rostlinný motiv výzdoby nad okenní šambránou

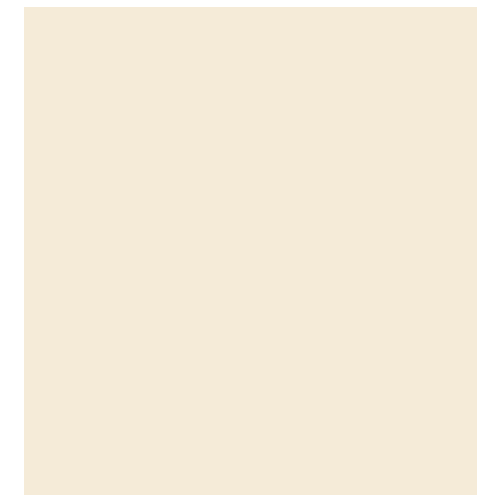
Zvýraznění rohových partií šambrán květinovým motivem

Patrové sýpky v Holašovicích patří k historicky nejcenějším budovám v obci. Jejich výzdobě je také věnována patřičná pozornost. Ve zdobených štítech mají často kruhové vavřínové věnce s vročením a iniciálami svých stavitelů, majitelů, motivy pyramidovitě stoupajících obloučků, vrcholový kříž.

Ve výzdobě patrových objektů s podélnou okapovou orientací směrem k návsi, která se objevuje od 2. poloviny 19. století, se obvykle užívala pásová bosáž, uplatňující se na nárožích, při horním lemování okenních otvorů nebo v celých plochách přízemí.

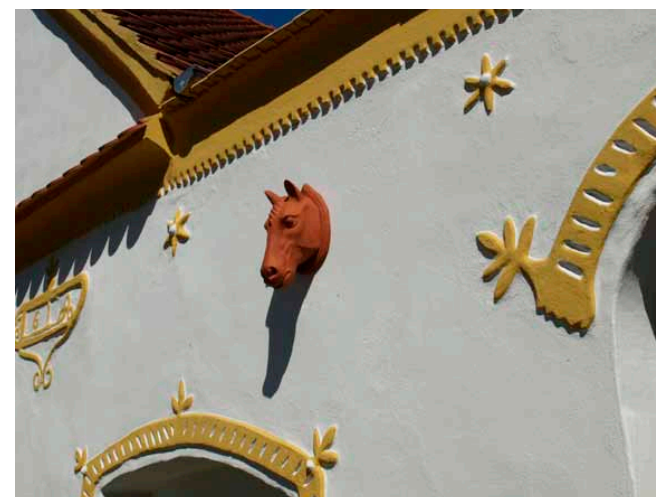
Patrové sýpky a jejich výzdoba

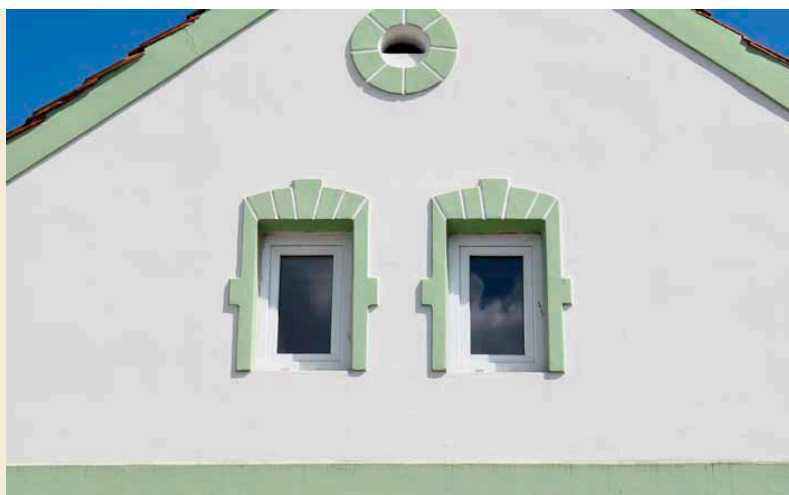
Pásová bosáž – výzdoba 2. pol. 19. st.

Zcela specifickým a možná více novodobým prvkem dekorování je i příklad **zoomorfní a zemědělské výzdoby** ve štítu domu. Jsou zde použity motivy koní s jezdci, koňského potahu s oráčem a s vozem.

Výzdoba 1. poloviny 20. století je prezentovaná jednoduchými geometrickými tvary a střídou barevností.

Zoomorfní výzdoba

Výzdoba 1. pol. 20. st.

Památkový postup obnovy fasád

Zachování staršího autentického:

- ♦ nerovné omítky
- ♦ patina povrchů, přirozené stárnutí fasád
- ♦ konzervační přístup, který vede ke zpevnění, zakonzervování fasády a zastavení de-gradčních procesů

- ✓ *Malebnost nerovných povrchů vrstvených nátěrů a omítek*

Zachování tradičních materiálů:

- ♦ zachovat soudržné historické vrstvy
- ♦ neodstraňovat omítky, nátěry kompletně
- ♦ doplnit novým tradičním materiálem jen v chybějících místech
- ♦ reagovat a vhodně využít nových trendů v proměnách technologických postupů a materiálů

- ✓ *Používání tradičních vápenných nátěrů na fasádě usedlosti*

- ♦ čerpat z dovedností tradičního stavitelství, prověřených v průběhu mnoha generací

- ✗ *Nevhodné použití umělého kamene na parapet okenního otvoru, užíval se většinou parapet plechový či omítaný*

- ✗ *Zachování starého není vždy dobré... nevhodné vyústění staré roury před fasádu a její groteskní povrchová úprava, která má zcelit barevnost fasády*

Zachování tradičních technologií:

- ♦ zachování prodyšnosti zdiva
- ♦ neprodyšnými vrstvami, omítkami a nátěry se zvětšuje problém vlhkosti
- ♦ používání nátěrů na bázi vápna
- ♦ při aplikaci nátěrů používat štětku a nanášet na zavadlou omítku
- ♦ restaurátorský přístup při obnovách vesnických objektů většinou není nutný, přesto by měla být vyžadována standardní míra kvalifikovaných řemeslných postupů

Obnova starého chlívka s využitím tradiční technologie s použitím hliněné omítky

Zásada věrohodnosti:

- ♦ ochrana fasády na základě průzkumu – archivní, restaurátorský a sondážní průzkum prohloubí nové informace o stavební historii domu a podá tak konkrétní pohled na způsob památkové obnovy
- ♦ zevrubná znalost současného stavu fasády je základním předpokladem kvalifikované a kvalitní obnovy

Stav před a po obnově fasády, kdy nová fasáda koresponduje s výsledky nálezové situace

Pravidelná a průběžná ochrana a péče:

- ♦ vede k plynulosti a návaznosti obnovovaných ploch fasád, které v celku vytvářejí malebnost povrchů
- ♦ šetrně a kvalitně prováděné lokální opravy jsou z hlediska památkové péče velmi žádoucím způsobem obnovy fasád

✓ Průběžná a lokální údržba fasády

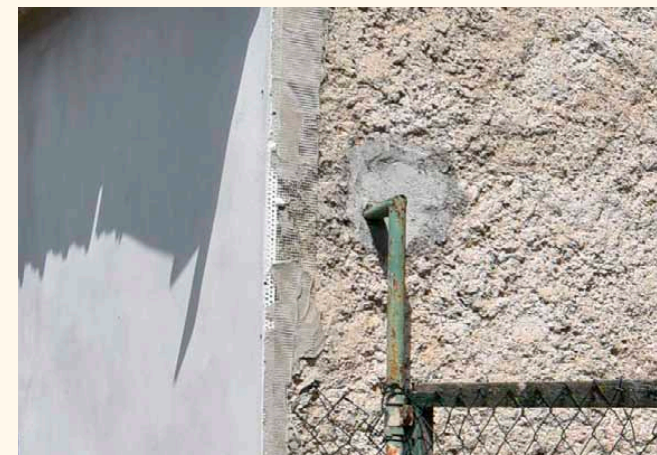
✗ Chybí pravidelná a častější údržba ohrožených soklových partií fasády

Omítky:

- ♦ chrání zdivo stavby před zvětráváním
- ♦ omítka nese většinu výzdoby, má i izolační funkci
- ♦ historické omítky byly nanášeny ručně v malých plochách, což způsobuje měkkost, zvlněnost fasády
- ♦ výzdoba se odřezávala nebo prořezávala ze silněji nanášeného pásu omítky
- ♦ často používané i jednoduché rozetření zdicí malty vytlačené ze spár po povrchu stěny – ohradní zdi
- ♦ novodobé tvrdé omítky s příměsí cementu působí nepřírodně, uměle, navíc nedovolují přirozený transport vlhkosti ven ze zdiva

✓ Ručně nanášené omítkové vysprávký a nátěry jsou žádoucími průběžnými obnovami fasád

✗ Nevhodné a netradiční použití fasádní sítě na zpevnění nově nahozené omítky

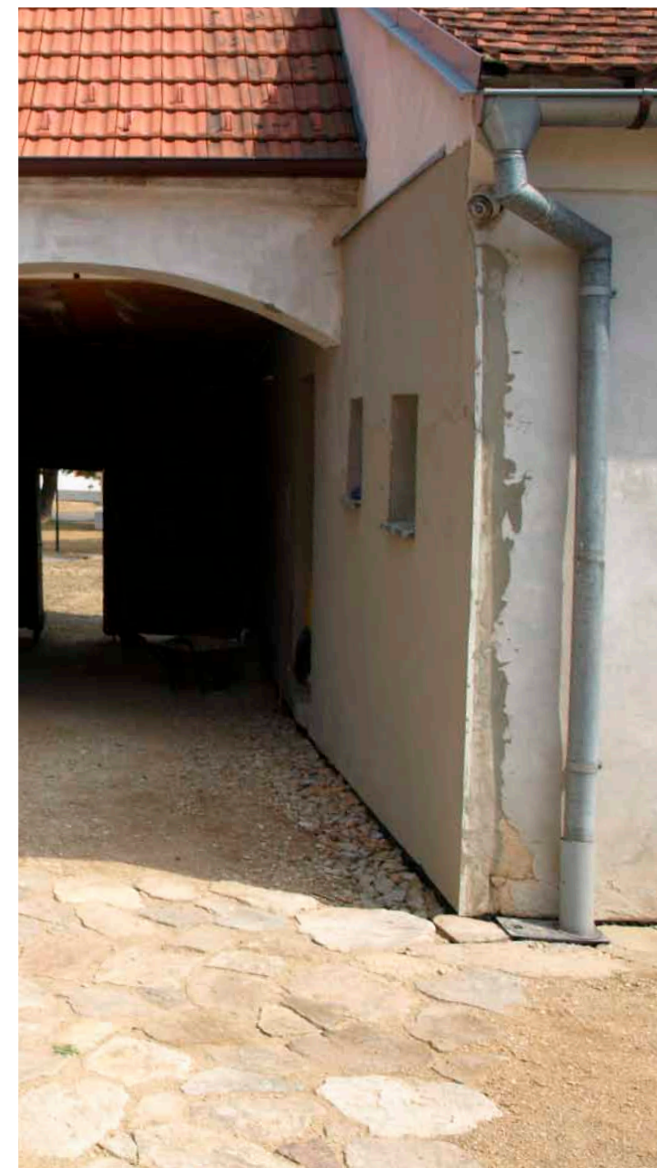
✓ *Dobré provedení omítkového povrchu
ohradní zdi, který respektuje nerovnosti
hrubého povrchu zdiva*

✓ *Postupné nanášení omítkových vrstev
na ohradní zdi*

✗ *Nevhodný cementový omítkový
povrch ohradní zdi*

✗ *Zateplení zdiva
s novou omítkou*

Citlivý přístup při obnovách fasád:

- ♦ šetrné očištění nesoudržných vrstev bez otloukání vrstev soudržných
- ♦ zachování co nejvíce původních omítek, plastických prvků a kvalitních štukových dekorů
- ♦ v některých případech lze akceptovat možnost doplnění fasády prvky zaniklými, ve výjimečných a zdůvodněných případech i prvky současnými
- ♦ korektivní obnova dílčích částí poškozených fasád je žádoucí v případě degradovaných nevhodně použitých nátěrů a jejich nahrazení vhodnějšími

✓ Šetrné a průběžné doplňování chybějících povrchů omítek

✗ Necitlivý přístup očištění omítkových vrstev, které byly kompletně sejmuty bez ohledu na jejich soudržnost

✓ Doplnění bosované šambrány vstupu působí vzhledem k celku malebně

✗ Vlevo - doplnění neautentických šambrán, vpravo – starší stav fasády

Vlhkost soklových partií (příčiny):

- ♦ změna způsobu vytápění
- ♦ dlouhodobé neužívání interiérů historických vesnických staveb
- ♦ rychlé a často nevhodné stavební postupy přestaveb, kdy dochází ke změně vnitřního klimatu
- ♦ soklové partie fasád jsou vždy vystaveny většímu riziku vlhkosti, a tím i degradaci (déšť, sníh, vítr, vztlínající vlhkost, doprava, ...)

Kroky k odstranění vlhkosti:

- ♦ stavebně-technický průzkum, který identifikuje nevhodné zásahy do konstrukcí a příčiny vlhkosti
- ♦ dle výsledků a závěrů průzkumu lze navrhnout nový a správný technologický postup obnovy
- ♦ pravidelná oprava a údržba těchto ohrožených částí fasády

Nevhodná řešení:

- ♦ ne zcela efektivním a vhodným postupem je odvlhčení soklové části fasády pomocí drenáže a nopové fólie vytažené k líci zdiva; fólie se často stává zcela rušivou částí fasády
- ♦ nevhodným řešením je i ukončení spodní omítkové vrstvy nad terénem tak, že fasáda pak působí nezakotveně, jaksi „odříznutě“ a nepřírozně

✗ Nevhodné řešení obrubníku, vystupujícímu nad terén

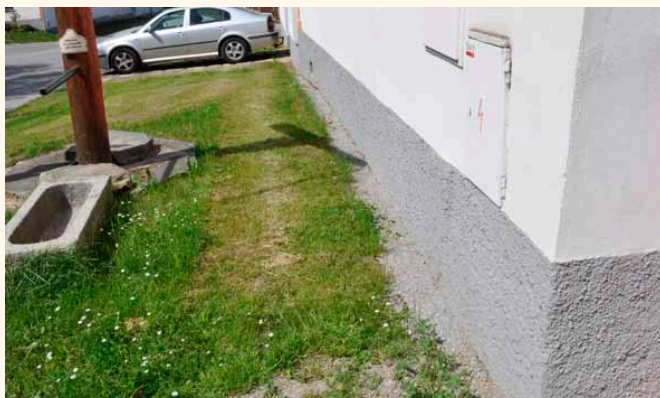
✗ Nevhodný způsob drenáže vymezené vysokými obrubníky, tvořící pohledově tvrdý předěl mezi trávníkem a soklem

✗ Nepřírozené řešení s pohledově rušivým momentem vystupující nopové fólie nad terén

✗ Tvrdé odříznutí soklové části fasády od terénu

- ✔ přijatelnější způsob odvlhčení soklového zdiva drenáží bez použití obrubníku, nejlépe zatravněním drenáže. Ideální je odvést srážkovou vodu zadrnováním vrchní vrstvy a vyspádováním terénu od objektu

- ✔ Přirozené propojení soklové části domu a navazujícího terénu

Respektování vývojové vrstevnatosti:

- ♦ starší vrstvy by neměly být odstraňovány
- ♦ odstraňování vrstev v případech nehomogenních ploch zatížených novodobými nehodnotnými částmi, které snižují architektonickou hodnotu

- ✔ Citlivé odstraňování nesoudržných vrstev

- ✘ Necitlivé řešení kompletního odstranění vrstev fasády

Nátěry:

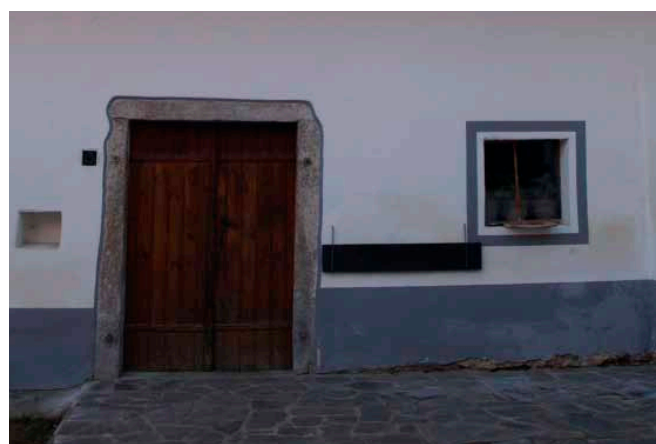
- ♦ postupné nanášení nových nátěrů způsobuje vizuální změkčení povrchu fasády
- ♦ vrstevnatostí nátěrů fasáda získává živý, plastický ráz
- ♦ nátěr by měl přirozeně stárnout spráskáváním
- ♦ preference vápenného nátěru
- ♦ v některých případech lze využít i průmyslově vyráběné modifikované vápenné nátěry

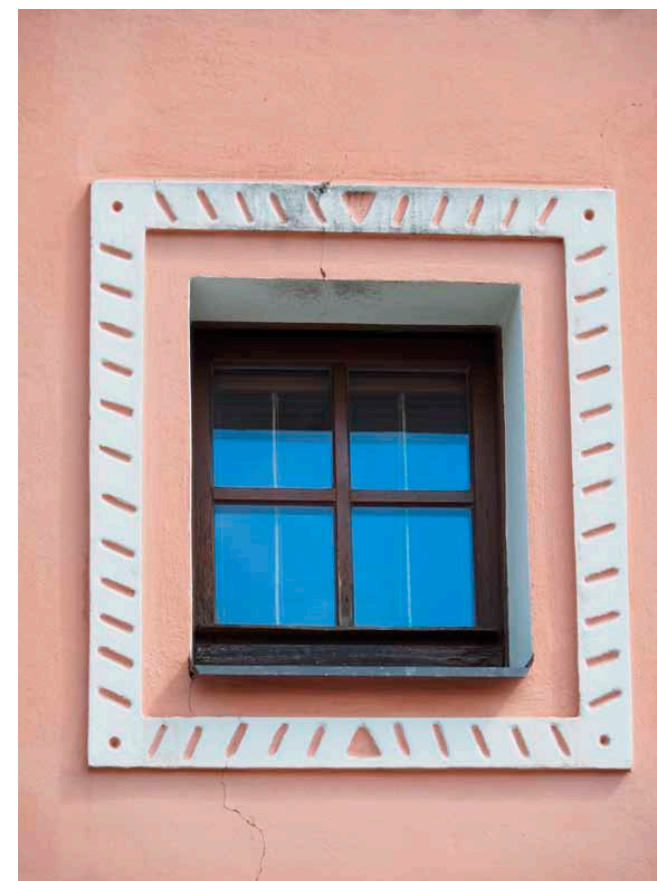
✓ Jemná plasticita a živost fasády

✓ Konzervace a restaurování nástěnných slunečních hodin

✗ Neautentické lemování kamenného portálu na dvorní fasádě, nevhodná prezentace režného kamenného materiálu. Správné řešení je kámen natřený vápnem.

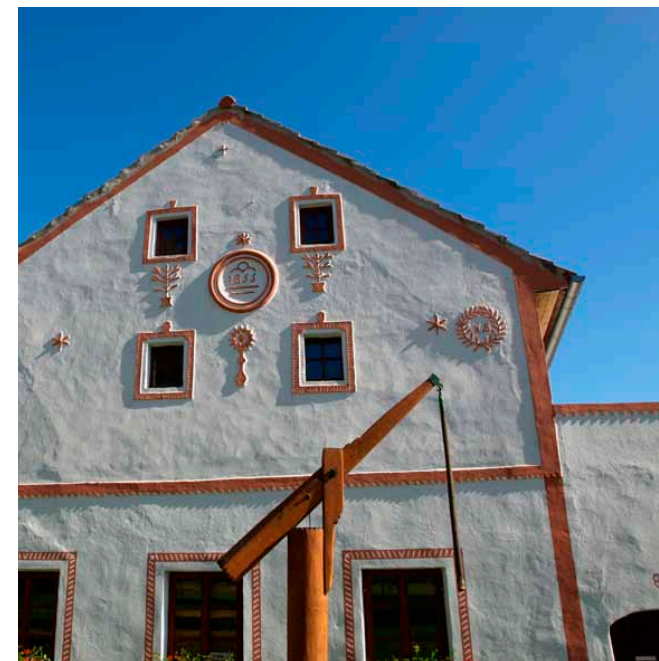
✗ Tvrdý charakter plastické výzdoby nad oknem

Barevnost:

- ♦ zachování původní barevnosti, pokud je historicky doložena nebo byla již dříve na fasádě použita
- ♦ pokud není historicky doloženo, zvolit nátěr na základě analogií z okolí
- ♦ nepoužívat akrylátové a silikonové barvy
- ♦ barevný odstín je nutné na fasádě vyzkoušet (vyvzorkovat)
- ♦ volit barvu dle katalogu není vždy stoprocentní

✗ Nevhodná barevnost fasády včetně typu fasádních barev

✓ Vápenný nátěr na fasádě působí velmi příznivě

✗ Dříve historicky nedoložená barevnost

✓ Současný stav tradičního barevného rozvrhu po obnově fasády v roce 2006.

Kontextuální pohled:

- ♦ při návrhu barevnosti přihlížet vždy k celistvému estetickému vyznění navazujících staveb, popřípadě urbanistického celku
- ♦ při obnově fasád respektovat určité postavení řešeného objektu v celku
- ♦ z celkové struktury neakcentovat cizorodé prvky výzdoby včetně netradičních materiálů
- ♦ posuzovat barevnost návesních průčelí včetně odstínů střešní krytiny, nátěrů okenních a dveřních výplní a truhlářských, kovářských a dalších detailů, které společně tvoří celek návesního prostoru

*Barevné dotvoření fasád usedlostí
JV rohu návesního prostoru*

*Starší stav
JV rohu návsi*

*Netradiční řešení vstupu a vjezdu
ve štítovém průčelí novostavby domu*

Kontextuální řešení prvků na fasádě – problematika novodobých nezbytných prvků – např. elektroskríní – tyto prvky je vhodné vyčlenit z fasád hlavních průčelí, v případě nemožnosti jiného řešení je nutné tyto prvky do hlavního průčelí zapojit kontextuálně (nezasahovat do dekorativních a plastických prvků).

Jednoduchost dvorních fasád:

- ♦ při obnovách dvorních fasád dbát na jednoduchost, střídmost
- ♦ není nutné zajišťovat průzkum barevnosti
- ♦ dvorní fasády byly většinou jednoduše obíleny, včetně kamenných a dřevěných konstrukcí
- ♦ ve výjimečných případech je dochovaná štuková výzdoba

✗ *Tvrdé provedení dvorních fasád se „zbytečnou“ výzdobou, která se na dvorních fasádách objevovala sporadicky*

✓ *Jednoduše obílené dvorní fasády*

Proměny technologických postupů:

- ♦ do konce 19. století se na fasády domů používala převážně vápenná pojiva
- ♦ neomítané zdivo některých hospodářských budov se často natíralo vápnem
- ♦ nátěry návesních fasád byly původně prováděny výhradně na bázi vápna, někdy s příměsí v přírodě dostupných pigmentů, jako např. okrová hlínka, drcené cihly, saze, později i nátěry s kobaltovou modří – šmolkou, zelenou skalicí a různými barvivy na bázi oxidů kovů
- ♦ nátěry i omítky byly kompatibilní, jejich fyzikální a chemické vlastnosti se navzájem doplňovaly
- ♦ od konce 19. století se objevují pevnější hydraulická pojiva, omítky se tak staly pevnější, ale méně porézní, méně nasákové
- ♦ postupné nahrazení vápna novými akrylátovými, silikonovými, silikátovými barvami
- ♦ dnes se pro fasády převážně používají hotové omítkové směsi, často zvláště upravené proti vlhkosti
- ♦ na nové hydrofobní omítky se obvykle používají i moderní nátěrové, vodu odpuzující hmoty (silikonové), které však pro památky nejsou vhodné
- ♦ použití silikátových nátěrů na historické vápenné omítky je možné, je však problematické jejich nanášení na nové neporézní podklady
- ♦ nejvhodnějším podkladem a nátěrem pro vesnické stavby jsou tradiční vápenné omítky i nátěry
- ♦ použití sanačních omítek znamená nežádoucí likvidaci historických omítek

Základními kritérii při výběru správného fasádního nátěru jsou:

- ♦ prodyšnost
- ♦ schopnost vytvořit přirozený barevný odstín
- ♦ stálobarevnost v čase
- ♦ částečná transparentnost
- ♦ snadná odstranitelnost po dožití
- ♦ postupná degradace sprášením a nikoliv odloupáváním

Okna, dveře a vrata

Úvod k tématu

Okenní otvory a jejich výplně jsou důležitým architektonickým a konstrukčním prvkem a vizuálně mimořádně se uplatňující součástí průčelí i štítů, zejména v návesních sídlech. Rytmiizují fasády jednotlivých domů i celých front usedlostních souborů obklopujících vnitřní plochy vesnických sídel (návsi, komunikace), a pokud zachovávají svůj typický výraz, měřítko a kompozici, podstatným způsobem dotvářejí jejich charakteristický jedinečný obraz. V lidovém stavitelství prošla okna dlouhým vývojem od jednoduchého funkčního pojetí až po náročně výtvarně ztvárněné reprezentativní prvky domu, pro jehož celkový vzhled mají zásadní význam a důležitost.

Okenní otvory slouží primárně k **osvětlení** a **větrání** interiéru staveb, ale zároveň plní také **funkci komunikační** – okno propojuje prostor vnitřní s prostorem vnějším, pozorujeme jím, co se děje mimo dům, zprostředkovává nám informace z okolí, je tedy zároveň jakýmsi prostředkem a nástrojem sociální komunikace se světem.

V lidových pověrečných představách mohou pronikat okny do domu i negativní síly – proto se k nim ve vesnickém prostředí vztahovala řada obyčejů a praktik ochranné magie.

Autenticita a integrita (věrohodnost a celistvost)

Jedním ze základních požadavků památkové péče je zachování celkové autenticity konkrétní památky včetně všech jejích součástí, tedy i oken, na což je nutno brát zřetel při veškerých opravách, změnách a výměnách. Jde přitom o jejich rozměry i měřítka, konstrukci, materiál, povrchové úpravy, barevnost, kování, otevírací mechanismy a jiná technická řešení, způsoby členění a výzdoby i celkové provedení výplní včetně využitých řemeslných postupů a rovněž dekorativního ztvárnění vnějších plastických šambrán a rámování. Toto vše je součástí historických a architektonických hodnot a má svou vypovídací schopnost pro dokumentaci stavebněhistorického vývoje památky v celku i detailu a také kvalifikované vymezení jejích památkových hodnot a rozsahu nezbytné ochrany. Pro tyto účely je vhodné a potřebné zajistit před jakýmkoliv zásahem odborné posouzení a případně též uskutečnění průzkumů například konstrukčního provedení, použitých materiálů apod.

Okna (i dveře) by měla tvořit s vlastní stavbou jednotný architektonický celek, zejména pak jedná-li se o cenné historické objekty. Proto je třeba posuzovat každý okenní otvor komplexně nejen jako samostatný stavební prvek, ale též v kontextu s dalšími okny, člán-

ky, složkami i výtvarným členěním celé dané fasády a rovněž v rámci navazujícího souboru staveb nebo urbanistického útvaru. Často totiž i menším nevhodným stavebním zásahem může takto dojít ke značnému narušení či poškození celku.

Stále užívaná šestitabulková okna jsou nejstarším typem oken zachovávající integritu celku

Trojdílnná okna „těčkového“ typu jsou příkladem tradičně používaných oken

✓ Autentická čtyřtabulková a žaluziová okna z 19. stol

✗ Nevhodný typ nečleněných oken je cizorodým prvkem fasády

Základní termíny a názvosloví historických oken

Ostění, zárubeň

Zpevňující konstrukce obvodu okenních otvorů, kamenné nebo dřevěné sloupky/trámky, fošny spojené nahoře nadpražím/překladem s nadokenní římsou a dole dřevěnou nebo kamennou parapetní deskou, případně podokenní vyzdívkou – bankálem s parapetní, podokenní římsou.

Pevný, osazovací rám okna

Obvodový nepohyblivý rám připevněný k ostění okenního otvoru, do něj osazována okenní křídla.

Sloupek

Svislý nepohyblivý prvek dělicí pevný rám.

Poutec, příčník

Vodorovný nepohyblivý prvek dělicí pevný rám.

Jednoduché okno

Složené z jednoho rámu s výplní nebo bez rámu s výplní osazenou přímo do ostění.

Dvojité okno

složené ze dvou samostatných, od sebe odsazených rámu s výplněmi, vyvinuly se různé typy, zejména:

Dvojité dovnitř a ven otvíravé okno (klasicistní)

Složené z vnitřního okna s dovnitř otvíravými křídly a z vnějšího okna s ven otvíravými křídly osazeného do líce fasády; od sebe jsou odsazena o 15 a více centimetrů.

Dvojité dovnitř otvíravé okno, špaletové

Složené z vnitřního a vnějšího okna s dovnitř otvíravými křídly, osazené v zalomeném ostění, vnější okno je zasazeno o 15–20 cm za líc fasády; od sebe jsou odsazena o 18–20 cm; někdy je celá okenní výplň tvořena kompaktním obkladem špalety z truhlářsky pevně spojených fošen do rámu, v němž jsou na obou stranách osazeny dvojice křídel, podle toho jsou označovány jako okna skříňová nebo kastlová.

Téčkové trojdílné okno

Mladší (konec 19. až počátek 20. století) dvojitá ven a dovnitř otvíravá trojdílná okna členěná do tvaru T, se spodní dvoukřídlou plochou a horním obdélným horizontálním výklopným křídlem.

Zimní, sezonní okno

Neotvíravá jednodílná okna osazovaná napevno do lišt z vnitřní nebo vnější strany ostění a v něm zajištěná kličkami, obrtlíky apod.; na léto je bylo možno sejmout a uložit.

Sdružené okno

Přejaté z renesanční architektury, tvořené dvěma sousedními okenními otvory oddělenými sloupkem, většinou s bohatě profilovanou nadokenní i podokenní římsou; oblíbené a hojně užívané až do počátku 19. století, charakteristické především pro roubené stavby severních a severovýchodních Čech.

Okenice

Plné dřevěné kryty okenních otvorů, zpravidla vnější dvoukřídlé i jednokřídlé otvíravé, osazené v líci fasády nebo vnitřní zasouvací; většinou svlakové konstrukce ze svisle kladených prken spojených vodorovnými hranoly nebo rámové s výplněmi; někdy ozdobně malovány.

Okenice žaluziové

Tvořeny rámem vyplněným šikmo kladenými vodorovnými prkénky, zajišťují ventilaci hospodářsky využívaných prostor (půdy, polopatra, sýpky, seníky apod.) a současně zamezují vniknutí škůdců.

Rám křídla

Obvodová konstrukce okenního křídla, často členěná **příčlemi (příčkami)**.

Klapačka

Svislá lišta překrývající po uzavření styk dvou okenních křídel, pevně připojená k jednomu z nich.

Okapnička, okapnice

Římsička vysunutá z poutce a spodního dílu okenního křídla, se zaobleným zakončením a drážkou umožňující odkapávání vody a zabraňující tak zatékání do spáry na osazovacím rámu.

Větrací, ventilační křidélko, okénko

Menší otvíravé nebo vysunovací křídlo nebo díl vícetabulkového okna umožňující dílčí odvětrávání interiéru.

Ventilační křídlo vyklápěcí

Zejména výklopné horní horizontální křídlo trojdílných oken členěných do tvaru T s rozvorovým nůžkovým pákovým vyklápěcím mechanismem.

Mříže

Vyplňují zpravidla otvory do hospodářských prostor, u oken do obytných částí domu někdy z bezpečnostních důvodů vkládány do špalety; skládají se z jednoho až několika jednoduše paralelně horizontálně nebo vertikálně kladených železných prvků, tvořících případně sestavu několika prutů vzájemně spojených nýtováním, provlékáním, kováním nebo svařováním, někdy ozdobně tvarovaných.

Parapet, poprseň, poprsník

Vyzdívka – zeď pod oknem, její vnější strana na fasádě někdy zdobena, horní plocha parapetu v okenním otvoru často kryta kamennou i dřevěnou deskou nebo nověji oplechováním, tato deska většinou mírně vysunuta a vytváří tak **podokenní římsu**, vnitřní plocha parapetu ve špaletě bývá zpravidla zakryta dřevěnou deskou, novodobě bývají nazývány parapetem pouze tyto krycí desky.

Plná jednokřídlá okenice v líci fasády

Žaluziová okenice

Ventilační křídlo s výklopným systémem u trojdílného okna

Kování

Různé druhy kovových prvků umožňujících manipulaci s okny, jedná se zejména o:

Závěsy/panty

Umožňují zavěšení a otáčení okenních křídel; rozeznáváme dva základní typy:

vnější/vrchní závěsy se skládají z vlastního pásového různě tvarovaného a zdobného závěsu s okem (pouzdem, tulejí), upevněného na rámu okenního křídla, a háku (stěžeje, skoby, trnu), zapuštěného do osazovacího rámu (závěsy rohovníkové/úhlové, křížové, esovité, lopatkové, hruškové, listové aj.); **zapuštěné/zadlabané závěsy** (od konce 19. století) mají plochá křídla, zapuštěná do osazovacího rámu a rámu křídla, a válcový kloubový střed s tvarovaným kuželovitým/žaludovým zakončením.

Výztuhy

Ztužují konstrukci křídel i osazovacích rámu: **rohovníky** na rohy křídel i rámu a **křížové výztuže** na spojení sloupku a poutce.

Prvky k uzavírání oken

Řada různých typů od zcela jednoduchých po složité mechanismy: zástrčka, klika, klička, oliva, obrtlík dvoustranný/dvouramenný, plochý, šroubový, jazýčkový, půlobrtlík, zarážka, rozvora, rozpěra aj.

Doplňkové prvky

Madlo, úchopka, držátko, přichytka, kroužek, knoflík, záskočka, rozpěrný hák, vzpěrač, nárazník, štítek/podložka aj.

Dekoratívni výzdoba vnějšího obvodu okenních otvorů

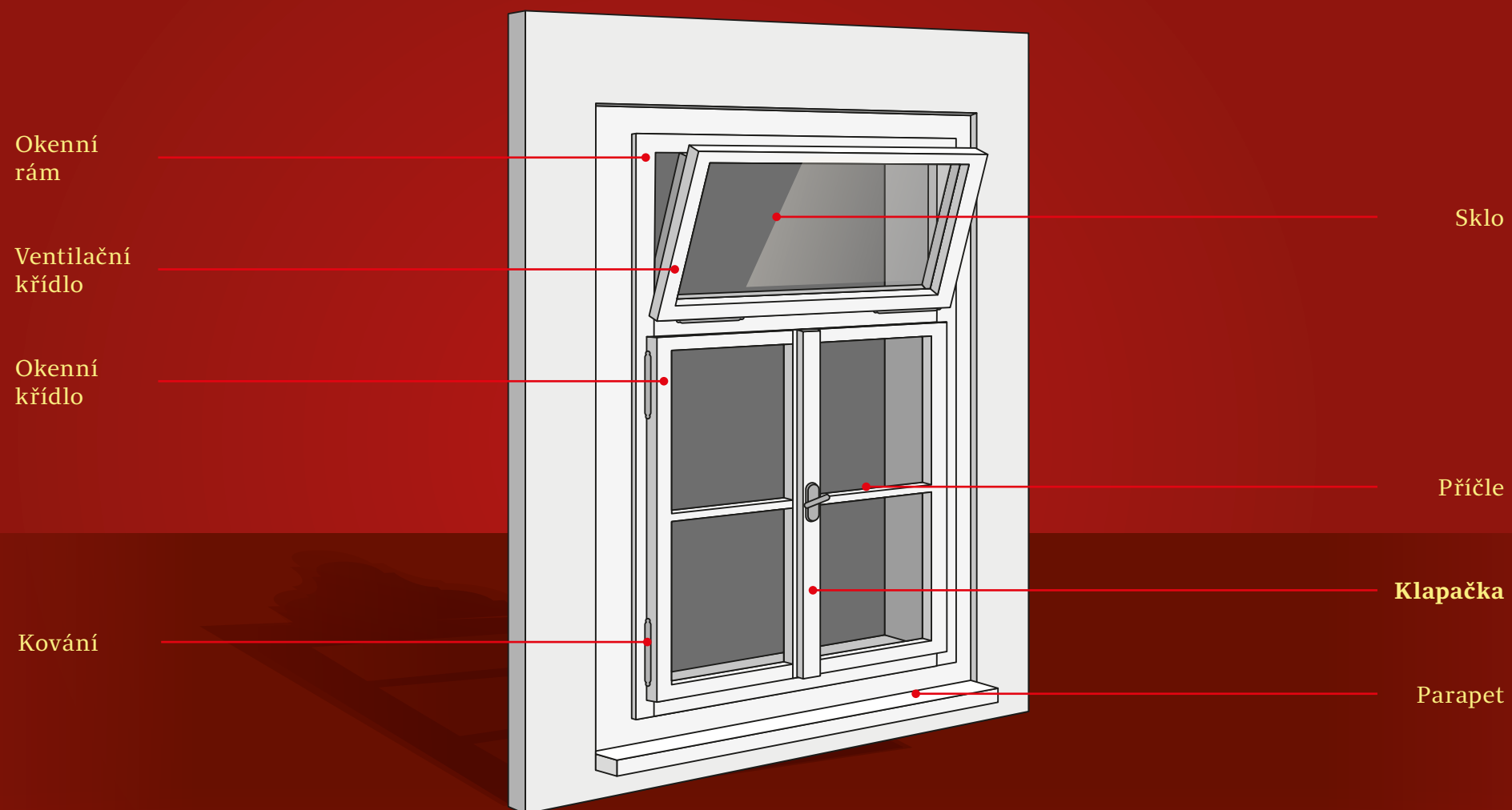
Od 2. poloviny 18. století se i ve vesnickém prostředí začíná z reprezentačních důvodů objevovat nejdříve u bohatších usedlostí výzdoba průčelí, která se soustřeďuje na vizuálně se uplatňující partie staveb, což jsou hlavně štíty a dveřní a okenní otvory, u roubených a hrázděných staveb se jedná o bohatě profilované římsy a bedněné obložení oken zdobené vykrajováním, řezbou i kolorováním, u zděných staveb jde o kamenicky ztvárněné články, vpadlé nebo vystouplé pasparty a šambrány s plastickým štukovým lidovým ornamentem nebo jen prosté barevně odlišené pásy.

Ozdobná mříž okenního otvoru

Různé typy kování

Sklo a zasklívání oken – vývoj

Na venkově se zasklívání oken začíná objevovat se zpožděním až od konce 16. století především v zámožnějších usedlostech a teprve v průběhu 18. století se stává běžnějším a rozšiřuje se do všech vrstev obyvatel vesnice.

Ve středověku, renesanci, baroku do 17. století byla okna zasklívána **kolečky nebo terčíky**, které jsou vyfouknutými, velmi zploštělými a prakticky neprůhlednými baňkami spojenými do olověných pásků.

Během 17.–18. století se díky pokročilejší technologii přechází na výrobu lépe průhledných okenních tabulek ve tvaru **šestihranů nebo kroužků** vyříznutých z vyfouknutých a rozvinutých skleněných válců, také spojených olověnými lištami. Okna bylo nutno zpevňovat železnými pásky a výztuhami přibítymi k ráům okenních křídel.

Od 2. poloviny 18. do počátku 20. století se používá sice stále tatáž technika, ale je postupně zdokonalovaná a dovoluje vyrábět **ploché obdélné a čtvercové tabulky** podstatně větších rozměrů. Ke spojování se používají zpočátku i nadále olověné a jiné kovové lišty, **od konce 18. století** se začínají okna členit **dřevěnými příčlemi** a až od 1. poloviny 19. století se setkáváme s typickými dvoukřídlými šestitabulkovými okny. Dřevěné profily okenních ráamů a příček byly subtilní a vše se spojovalo truhlářským způsobem na kolíčky.

Zasklívání probíhalo jednoduše zasunutím tabulky do drážky v rámu a v případě potřeby se rám dal snadno rozebrat. Od počátku 19. století se rozšiřuje zasklívání do polodrážek pomocí sklenářského tmelu (kytu).

Od 2. čtvrtiny 20. až do počátku 21. století se do oken používá průmyslově vyráběné **tažené ploché tabulové sklo**.

V současnosti se vyrábí litím skloviny na hladinu tekutého kovu naprosto **rovné lité sklo** se zrcadlícím povrchem, které se svým charakterem zcela odlišuje od předchozích typů skel a **není vhodné pro historické stavby**.

rozdíl mezi taženým
a litým sklem

Přehled typů výplní okenních otvorů v Holašovicích v minulosti na základě fotografické archivní a současné dokumentace

Na území památkové rezervace Holašovice se dodnes nedochovala žádná historicky cenná okna, ač ještě v 60. až 80. letech minulého století bychom se zde podle fotografické dokumentace z roku 1965 a následujících let mohli setkat s řadou pozoruhodných okenních výplní pocházejících z předválečného období a snad i ještě starších. Jednalo se převážně o varianty dvou nejčastěji se vyskytujících typů: **1/ dvojitého dvoukřídlého šestitabulkového okna;** **2/ dvojitého trojdílného okna členěného do T, tzv. téčkového okna.**

Starší **šestitabulková okna** zpravidla subtilnější konstrukce, osazená jak v líci zdiva, tak ve špaletě, byla doložena v uvedené fotografické dokumentaci v usedlostech čp. 2, 3, 6/30, 8, 11, 36, 37, 38, 20, 21, 22, 23.

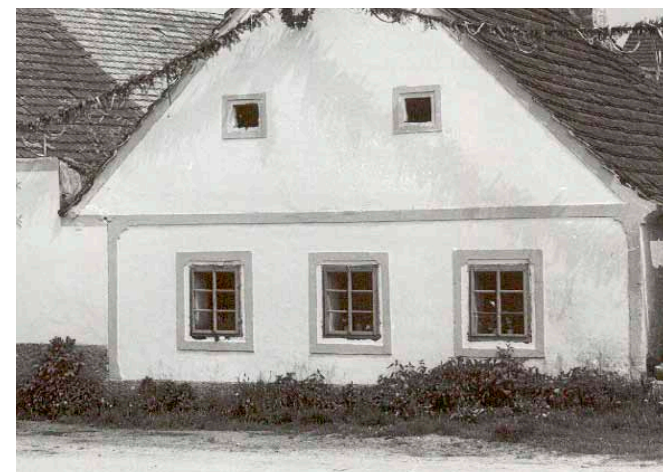
Starší **„táčková“ okna** se podle téže dokumentace vyskytují převážně v typickém trojdílném složení, ale v několika případech mají ještě navíc příčlemi dále členěny plochy křídel a jsou zachycená na domech čp. 4/28, 5, 32, 11, 13/35, 14, 16, 19, 37, 18, 19, 39, 25, 32, 41.

Šestitabulková okna, zamřížované okno světničky

Ozdobná mříž okenního otvoru

Tradiční šestitabulková okna osazená v líci fasády

Velká trojdílná okna v hostinci

Za specifickou modifikaci a určitý archaismus lze považovat **sezonní „zimní“ okna**, což byla jednoduchá okna osazovaná během chladnějšího období roku napevno v líci zdiva do lišt a uchycená kličkami či obrtlíky, která většinou kopírovala členění vnitřní stálé okenní výplně. Vzhledem k řadě příkladů zachycených na fotografiích ještě v 60. letech u čp. 6, 36, 38, 20, 21, 23 a navíc v předválečném období u čp. 3, 28 a 5 je možno usuzovat na jejich oblibu v Hološovicích.

*Tradiční trojdílná okna
s horním větracím dílem*

*Novodobá velká trojdílná okna
z poloviny 20. stol.*

Trojdílná okna s horním větracím dílem různého členění prosklení

Památkový postup obnovy oken

Zachování staršího dochovaného:

♦ přednost má oprava (repase) autenticky dochovaných okenních výplní (obnova nátěru, oprava sklářského tmelu, oprava spojů, obnova rovinnosti aj.), případně náhrada jednotlivých poškozených prvků či ucelených částí (výměna poškozeného zasklení, výměna uhnílených částí apod.) před celkovou výměnou okenní výplně a její modernizací; za tohoto předpokladu lze uchovat řemeslnou dovednost, malebnost a celkový výraz usedlosti

♦ uchování tradičních řemeslných a architektonických detailů (profilace, barevnost, typologie zasklení), hodnota stáří a řemeslná hodnota (technologické postupy)

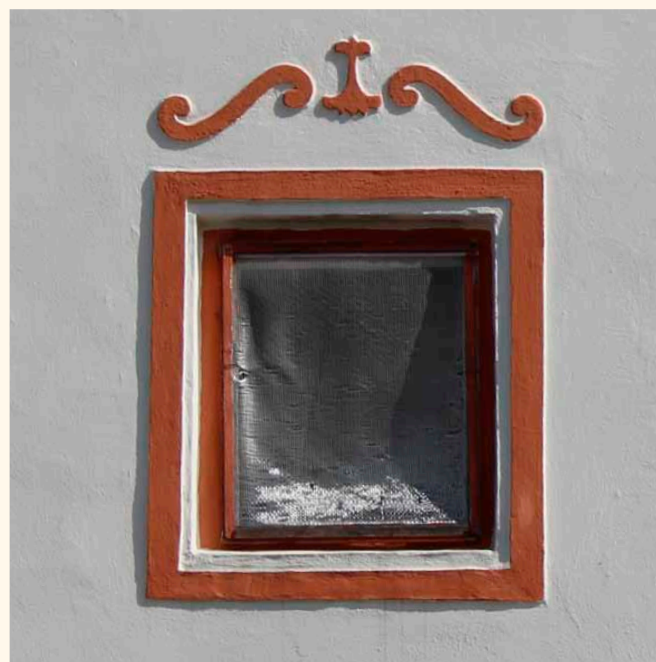
♦ v případě nutnosti výměny celého prvku (respektive všech okenních výplní) je nutné zachovat alespoň jeden exemplář sloužící jako vzor pro výrobu nových kopií; vzhledem

k tomu, že v Holašovicích se dochovalo jen velmi malé procento původních nebo starších historicky hodnotných oken, je o to více žádoucí jejich zachování

♦ výměna oken jen v odůvodněných případech, je nutné posouzení historické hodnoty a technického stavu oken

✓ *tradiční žaluziové okno ve štítu půdního prostoru*

✗ *Nevhodná výplň drobných oken na půdě*

✗ *Použití nového tradičně užívaného trojdílného okna avšak bez profilace působí nepřírozně*

Zachování tradičních materiálů, technologických postupů a detailů:

- ♦ obnova formou opravy, částečné výměny poškozených částí nebo celkové výměny oken-
ní výplně
- ♦ vhodné je zachování vrstevnatosti nátěrů,
nová barevnost by měla vycházet z průzku-
mu dochovaných vrstev, důraz je kladen
na užití historicky ověřených nátěrových
hmot (olejové krycí barvy, tenkovrstvé laz-
ury na bázi přírodních olejů); nežádoucí jsou
syntetické nátěry a silnovrstvé lazurní nátě-
ry a mořidla (např. „luxol“)
- ♦ zajištění ochrany a prodloužení životnos-
ti starších kovaných prvků (závěsů, pásků,
rohovníků, ...) ochrannými nátěry, které by
měly odpovídat povrchové úpravě celého
okna, obvykle stejným krycím nátěrem
- ♦ v ideální případě je vhodné znovupoužití
historických skel, respektive skel vyrábě-
ných historickými technologiemi
- ♦ v případě celkové výměny je nutné respek-
tovat historicky odpovídající materiálovou
skladbu (dřevěné konstrukce), typologické
schéma (špaletová a kastlová okna) a řeme-
slné truhlářské zpracování (dodržení profi-
lace, členění aj.)
- ♦ při obnovách preferovat tradiční typy oken-
ních výplní nejčastěji užívaných v Holašovi-
cích – dvojitá dvoukřídlová šestitabulková
okna a trojdílná okna T členění; konkrétní
řešení na základě konzultací s NPÚ a doloži-
telné archivní dokumentace

✓ Nové šestitabulkové okno
s jednoduchou profilací

✓ Tradičně používané šestitabulkové
okno s mříží

- ♦ vyloučené je osazování průmyslově vyráběných oken (např. z lepených profilů) – dochází k zániku řemeslných detailů, které utvářejí charakteristický obraz
- ♦ vyloučené je v případě historizujícího členění oken užití celoobvodového kování (umožňujícího sklopnost jednotlivých křídel – tzv. ventilačka)
- ♦ důležité je v případě oprav a výměn uchovat a znovu použít historické kování a doplňky okenních výplní (háčky, obrtlíky aj.), popř. doplnit chybějící části kování
- ♦ užití jiných než dřevěných výplní otvorů (např. hliníkových, plastových aj.) je v případě sledovaného území zcela vyloučeno (vyjma řádně odůvodněných případů provozů dílenského charakteru s dochovanými historickými okny kovovými)
- ♦ vzhledem k řadě zásadně nepřijatelných a nepovolených realizací plastových oken v Holašovicích doporučujeme výhledově návrat k původním nebo vhodnějším tradičním řešením okenních výplní
- ♦ zachování/zopakování tradičních architektonických a řemeslných detailů

✗ Nevhodné zasklení okna

✓ Původní trojdílné okno

✗ Novodobá nevhodná úprava okna

✓ Obnova původního členění okna

- ♦ respektování historické logiky, významu jednotlivých objektů – na průčelní fasády patří dekorativnější konstrukce, směrem do dvorů je vhodné konstrukce oken zjednodušit
- ♦ v případě návrhu nových okenních výplní u novostaveb nepreferovat historismus, ale kontextuální přístup, vhodné zakomponování oken do daného prostředí, použití tradičních materiálů, necizorodé tvarosloví

✓ Okno hospodářského prostoru s horním větracím dílem

✓ Původní řešení dveří a okenní výplně čeledníku

✗ Netradiční otvírání okenního křídla

✗ Nevhodné použití plastového okna

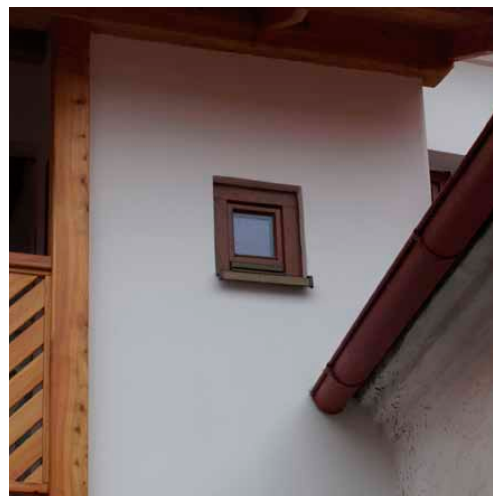

✓ Okno osazené za špaletou opatřené mříží, tradiční řešení

✗ *Netypické členění oken
ve vesnickém prostředí*

✗ *Drobné okno s příliš
masivním rámem*

✗ *Nepříjemné řešení plastových oken
ve dvorní části domu*

✓ *Tradičně členěné
jednoduché okno do půdy*

✓ *Posuvná okenice tradičně užívaná
k uzavírání vhozového otvoru*

Zásada věrohodnosti a autenticity:

- ♦ preferovat zachování památkově hodnotných okenních výplní pokud možno na původním místě
- ♦ preferovat maximální míru autenticity památkově hodnotných oken a okenic včetně jednotlivých konstrukčních prvků a detailů
- ♦ průzkum současného stavu oken a znalost technologie jejich výroby oken jsou základním předpokladem kvalifikované a kvalitní obnovy

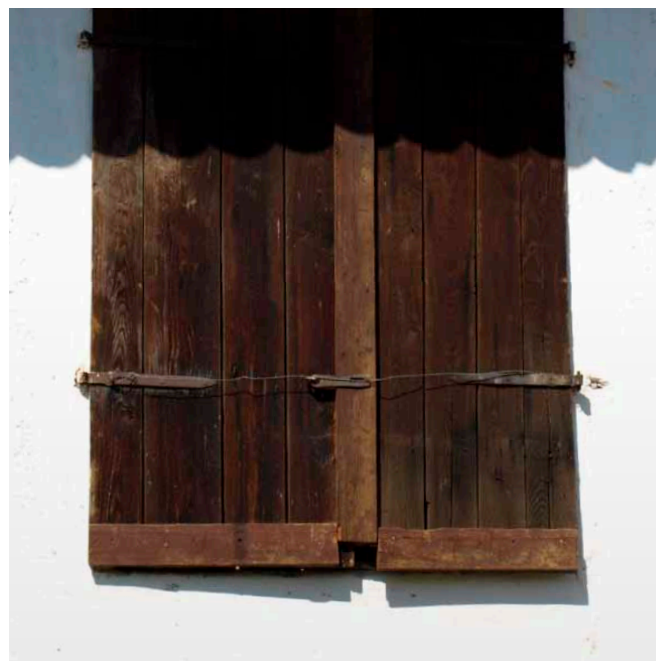
Pravidelná a průběžná ochrana a péče:

- ♦ vede k přirozené kontinuitě obnovovaných okenních výplní, které v celku vytváří malebnost prostředí
- ♦ šetrně a kvalitně prováděné lokální opravy jsou z hlediska památkové péče velmi žádoucím způsobem obnovy oken a návazných konstrukcí

- ♦ pravidelnou údržbou je možné prodloužit životnost, popř. zabránit zbytečné likvidaci starších historicky hodnotných oken a okenic
- ♦ kvalita realizace obnov závisí na jasném, historicky podloženém zadání objednavatele a odborné zdatnosti řemeslníků

✗ Nepřípustné řešení novodobého „francouzského okna“ směřujícího do dvora usedlosti

✓ Dřevěná okenice opatřená vodorovnými kovanými závěsy

✗ Rozdílně řešená okna do půdy s mříží a se zasklením

Typologie dveří a vrat

A) členění dle způsobu jeho zavěšení:

1. dveře a vrata s konstrukcí točnicovou

Nejstarší užívaný způsob přetrvávající ve vesnickém prostředí zejména u vjezdových vrat až do dnešního období. Hlavní točnicový sloupek dveří, vrat je nahoře opatřen kovanými oky a dole trny. Konstrukce křídel dveří, vrat spočívá v jednoduché trámkové konstrukci ve tvaru písmene H se dvěma příčkami. U větších vratových křídel byla nosná soustava doplněna o vzpěrovou diagonálu, bránící svěšování křídla, vzpěra bývá většinou začepována do sloupku a příče.

2. dveře a vrata zavěšená na železných kovaných závěsech:

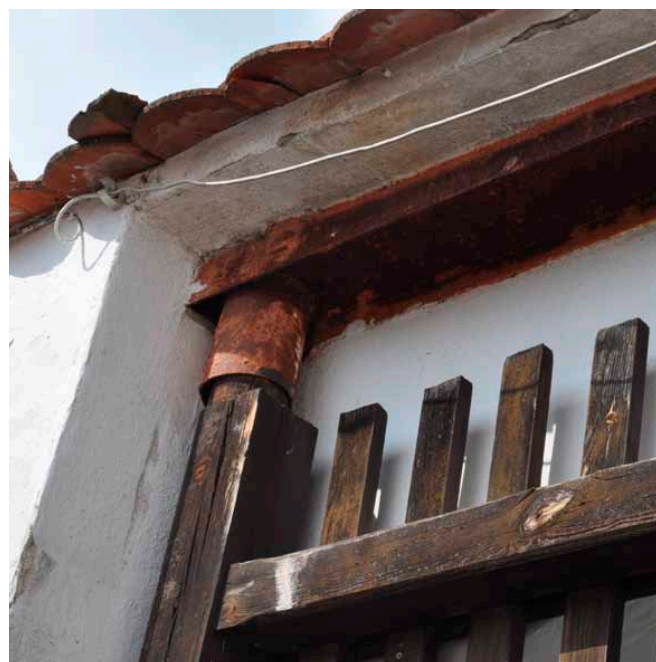
2a) vnější závěsy vodorovné (pásové), užívané již od středověku do dnešní doby

Tento způsob uchycení dveřních křídel se užíval od středověku až dodnes

2b) vnější závěsy svislé s jednoduchým, esovitým tvarem. Použití nejdéle v renesanci, většinou se týkalo interiérových dveří

2c) vnější závěsy křížové

Tento systém závěsu spočívá v přeložení dvou kolmých pásových závěsů, zpočátku kovářsky svařovaných, užíval se od pozdního baroka u interiérových dveří, nejhojnější užití u dveří

Točnicová konstrukce vrat na kovovém oku

a vrat ve 2. polovině 19. století

2d) vnitřní (zapuštěné) závěsy

Dle ukončení čepů vystupujících z pouzdra závěsu rozlišujeme barokní tvarově bohaté užívané v interiérech ve 2. polovině 18. století, žaludové ukončení užívané v 1. polovině 19. století u klasicistních dveří, bambulkové ukončení z 2. poloviny 19. století a ploché segmentové ukončení z počátku 20. století.

B) členění dle konstrukce křídel:

1. konstrukce prkenná

Základem konstrukce je rámová kostra (točna, zaběháč, úhlopříčná zápora), která je z vnější strany pobita prkny. Tato konstrukce je hojně užívaná především u stodolových vrat, rámových vrat s pobitím).

2. konstrukce svlaková

Jemnější truhlářská konstrukce, než u dveří a vrat točnicových užívaná zejména v 18. století, na venkově až do 19. století. Zavěšení těchto křídel bylo většinou na vodorovných kovaných pásech. Ke svlakům tvořených dřevěnými trámkami jsou připevněna prkna kladená na sraz (polodrážku, drážku a pero).

Trámková konstrukce vrat se vzpěrovou diagonálou

3. konstrukce rámová

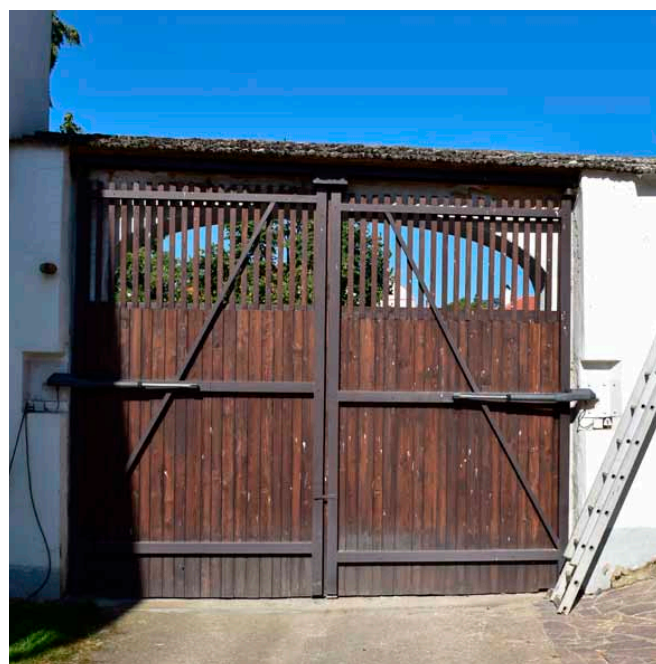
Mladší konstrukce je tvořena začepovanou (v nejstarším období i zaplátovanými spoji) obvodovou rámovou kostrou, byla užívána nejdříve v renesanci, k zavěšení křídel rámové konstrukce bylo často užito svislých a křížových závěsů, později i vnitřních zapuštěných závěsů. Do nosného rámu jsou vkládány prkenné výplně.

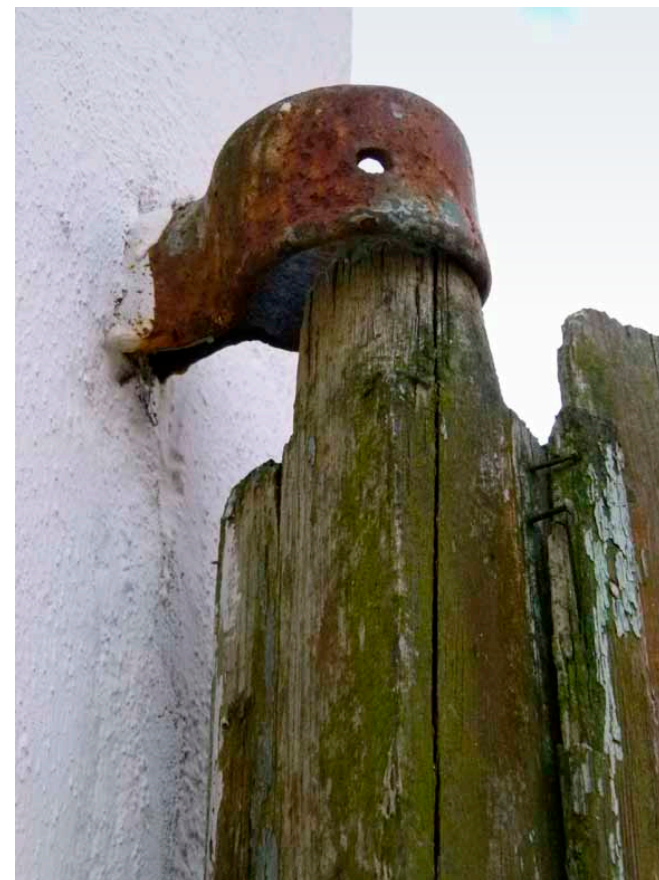
Tradičně používaná konstrukce dřevěných vrat

4. konstrukce kombinovaná

Pro barokní a klasicistní období je typické užití kombinací obou konstrukčních systémů – svlakové a rámové. Z rubové strany nosnou svlakovou konstrukci doplňuje z pohledové lícové strany konstrukce rámová s výplněmi často různě zdobenými.

Dřevěná vrata na kovové rámové konstrukci

Degradovaná konstrukce dřevěné točnice na kovovém oku starých vrat a dvířek do usedlosti

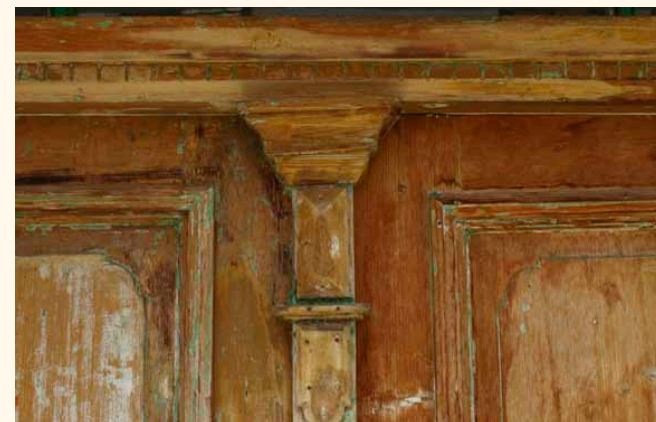
*Vrata tvořená kovovou rámovou konstrukcí
v kombinaci se svisle kladenými prkny
ve střední části*

vrata s točnicovou konstrukcí

*vrata s rovným nadpražím opatřena
svlakovými dvířky*

Detail plasticky členěných dveří z 19. stol.

*Palubková vrata na vodorovných kovaných
závěsech.*

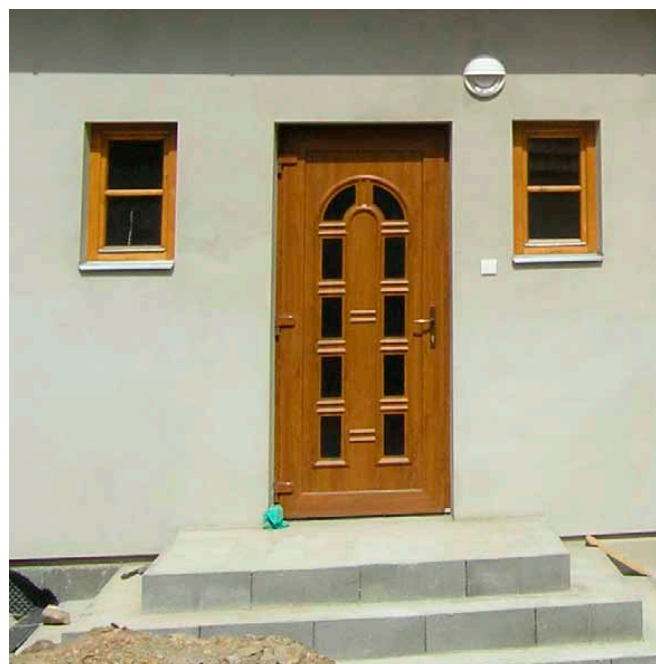
Památkový postup obnovy dveří a vrat

Zachování staršího autentického:

- ♦ přednost má oprava autenticky dochovaných dveří, vrat (obnova nátěru, oprava spojů), případně náhrada jednotlivých poškozených prvků či ucelených částí před celkovou výměnou výplně a jeho modernizací - za tohoto předpokladu lze uchovat řemeslnou dovednost, malebnost a celkový výraz usedlostí
- ♦ uchování tradičních řemeslných detailů (profilace, barevnost, kování)
- ♦ v případě nutnosti výměny celého prvku je nutné využít původní prvek jako vzor pro výrobu nové kopie

Vrata s tradičním slunečkovým motivem v horním dílu

Netradiční členění vstupních dveří a oken

Detail staršího kovaného štítku dveří

Zachování tradičních materiálů:

- ♦ nenahrazovat dveře, vrata kompletně pokud to není nutné
- ♦ opravit a doplnit novým tradičním materiálem jen v chybějících místech
- ♦ při obnovách preferovat tradiční typy dveří, vrat nejčastěji užívaných v Holašovicích
- ♦ čerpat z dovedností tradičního stavitelství, prověřených v průběhu mnoha generací
- ♦ v případě oprav a výměn uchovat a znovu použít historické kování a doplňky
- ♦ zachování/zopakování tradičních architektonických a řemeslných detailů
- ♦ v případě návrhu nových dveří, vrat u novostaveb nepreferovat historismus, ale kontextuální přístup, vhodné zakomponování prvků do daného prostředí, použití tradičních materiálů, necizorodé tvarosloví

✗ Nevhodná novodobá úprava vrat

✓ Tradičně užívané svlakové dveře z širokých prken

✗ Nevhodné zacházení s druhotně použitými dveřmi je jejich uříznutí či jiné poškození

Zásada věrohodnosti:

- ♦ poznání a průzkum historicky doložených dveří, vrat a tradičně užívaných příkladů z místního regionu prohloubí informace, které určí konkrétní pohled na způsob památkové obnovy
- ♦ zevrubná znalost stavu a stáří prvků je základem předpokladem kvalifikované a kvalitní obnovy
- ♦ preferovat maximální míru autenticity památkově hodnotných dveří, vrat včetně jednotlivých konstrukčních prvků a detailů

Vhodná povrchová úprava dřevěných vrat

Detail uhnilé části vrat

Detail dřevěné petlice starších vrátek

Tradiční dřevěná konstrukce vrat

Příliš výrazná a netradiční barevnost dveří a vrat

Pravidelná a průběžná ochrana a péče:

- ♦ vede k prodloužení životnosti a uchování starších hodnotných prvků
- ♦ šetrně a kvalitně prováděné lokální opravy dveří, vrat jsou z hlediska památkové péče velmi žádoucím způsobem obnovy

Nátěry a barevnost:

- ♦ zachování původní barevnosti vrat a dveří pokud je historicky doložena, nebo byla zjištěna průzkumem
- ♦ pokud není historicky, průzkumem stratigrafie nátěrových vrstev doloženo, zvolit nátěr na základě analogií z okolí
- ♦ nepoužívat syntetické a silnovrstvé lazurní nátěry a mořidla
- ♦ užití historicky ověřených nátěrových hmot (olejové krycí barvy, tenkovrstvé lazury na bázi přírodních olejů)
- ♦ zajištění ochrany a prodloužení životnosti starších kovaných prvků (závěsů, pásků, rohovníků...) ochrannými nátěry, které by měly odpovídat povrchové úpravě celého prvku, obvykle stejným krycím nátěrem

Kontextuální pohled:

- ♦ při návrhu barevnosti a typu vrat a dveří přihlížet vždy k celistvému estetickému vyznění celé fasády, popř. navazujících staveb, urbanistického celku

*Původní tvarové členění oken a vrat**Nevhodná novodobá úprava oken a vrat v průčelí**Dnešní obnova tvarového členění oken a vrat**Nevhodné použití novodobé výplně z vlnitého plechu.**Příliš masivní obložení spodní partie vrat, která díky vlhkosti často degraduje*

Postup k vyřízení potřebných povolení

Zamýšlíte provést údržbu nebo opravu objektu v památkově chráněném území Holašovice? Následující text vás seznámí s postupem, jak si vyřídit potřebná povolení.

Postup je stanoven dle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Postup k vyřízení potřebných povolení Zpravidla budete potřebovat dva dokumenty:

- Závazné stanovisko OPP (Odboru památkové péče)
- Rozhodnutí SÚ (stavebního úřadu)

1) Závazné stanovisko Odboru památkové péče (dále jen OPP)

a) Pokud se jedná o objekt, který je kulturní památkou, povinnost vyplývá z ustanovení § 14, odst. 1 památkového zákona.

Pokud plánujete provést údržbu, opravu, rekonstrukci, restaurování nebo jinou úpravu objektu, který je kulturní památkou, nebo jeho okolního prostředí, máte povinnost vyžádat si předem závazné stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností. (Pokud se jedná o národní kulturní památku, závazné stanovisko krajského úřadu.)

b) Pokud se jedná o nemovitost, která není kulturní památkou, povinnost vyplývá z ustanovení § 14, odst. 2 památkového zákona.

Pokud se jedná o úpravy nemovitosti, která není kulturní památkou, ale je v památkové rezervaci, v památkové zóně nebo v ochranném pásmu nemovité kulturní památky, nemovité národní kulturní památky, památkové rezervace nebo památkové zóny, jste povinen si předem vyžádat závazné stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

↓ **Formulář žádosti o vydání závazného stanoviska k obnově kulturní památky a další informace:**

→ <https://www.c-budejovice.cz/sites/default/files/obsah/formulare/zadost-o-zavazne-stanovisko-odboru-pamatkove-pece/soubory/zadost-o-vydani-zavazneho-stanoviska.pdf>

↓ Žádost nemusí být podána na připraveném formuláři, musí však obsahovat náležitosti dle zákona č. 500/2004 Sb. Správního řádu, to znamená, musí být jasné, kdo žádá a o co žádá.

↓ **Žádost nemusí být podána na připraveném formuláři, musí však obsahovat:**

- identifikaci nemovitosti
- identifikaci žadatele
- v případě, že žadatelem není vlastník nemovitosti, je potřeba doložit:
 - v případě nemovité kulturní památky kvalifikovanou plnou moc s uvedením rozsahu zmocnění pro zástupce žadatele v případě jeho zastupování (podpisy na plné moci nemusí být úředně ověřeny).
 - v případě nemovitosti, která není samostatně památkově chráněná, ale nachází se na památkově chráněném území, může žádat i správce nebo uživatel (nájemce) na základě plné moci, nájemní smlouvy, smlouvy o smlouvě budoucí apod.
- doklady o projektu – žadatel musí srozumitelně a přehledně popsat, o co žádá, a případně předložit dostatečnou výkresovou dokumentaci, případně fotografie či vizualizaci.

↓ Žádost se všemi uvedenými náležitostmi musí být adresována Odboru památkové péče Magistrátu České Budějovice (OPP).

Podána může být prostřednictvím pošty, veřejné datové sítě do datové schránky a osobně v podatelně Magistrátu České Budějovice.

↓ Po podání žádosti dojde ke kontrole ze strany OPP, a pokud je žádost věcně i obsahově dostatečná, postoupí ji OPP k posouzení Národnímu památkovému ústavu, který ve lhůtě 20 dní (tato lhůta je dána památkovým zákonem) vypracuje k žádosti písemné vyjádření. Následně vydává OPP závazné stanovisko. Lhůta k vyřízení činí 30 dní, ve zvláště složitých případech 60 dní. Jelikož si OPP ve správním řízení musí vyžádat vyjádření Národního památkového ústavu, jedná se vždy o složitý případ.

↓ Závazná stanoviska vydaná OPP jsou platná, pokud se nezmění rozsah a způsob provedení navržených prací. Ke všem novým zařízením či úpravám stávajících musí být vydáno nové závazné stanovisko OPP.

↓ Pro urychlení a zjednodušení komunikace mezi vlastníkem, Odborem památkové péče Magistrátu České Budějovice (OPP) a NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, doporučujeme konzultaci předběžného návrhu (studie) stavebních úprav na NPÚ, který pro Magistrát v rámci celého procesu zpracovává odborné vyjádření

2) Rozhodnutí Stavebního úřadu (dále jen SÚ)

Kromě závazného stanoviska OPP budete ještě v některých případech potřebovat i rozhodnutí SÚ (územní rozhodnutí, stavební povolení), anebo se na daný projekt bude vztahovat ohlašovací povinnost (územní souhlas či ohlášení). Forma dokumentu záleží na rozsahu prací.

→ Může se také stát, že stavební úřad posoudí, že na práce se na základě jejich rozsahu nevztahuje působnost stavebního zákona, a jeho rozhodnutí tak není třeba

→ v tom případě budete potřebovat pouze zmíněné závazné stanovisko OPP.

↓ **Doporučujeme se vždy předem informovat u stavebního úřadu o správném aktuálním postupu a náležitostech podání dle stavebního zákona.**

Další informace:

→ <https://www.c-budejovice.cz/su>

Kontakty

Věcně příslušné odbory Magistrátu České Budějovice

Magistrát České Budějovice, Kněžská 19, 370 01 České Budějovice

Odbor památkové péče (OPP)

<https://www.c-budejovice.cz/opp>

Odbor stavební úřad (OSÚ)

<https://www.c-budejovice.cz/su>

**Národní památkový ústav,
Územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích,**
Senovážné náměstí 6, 370 21 České Budějovice

www.npu.cz/cs/uop-ceske-budejovice

Zdroje

1) Legislativa

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon ČNR č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška MK ČSR č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

2) Koncepční materiály

I., II., III. etapa Management Planu Holašovic, 2008 - 2012.

3) Literatura

Střechy

Vojtěch LÁSKA, Alfréd SCHUBERT, Miloš SOLAŘ, Josef ŠULC, Péče o střechy historických budov, 2. doplněné vydání. Odborné a metodické publikace (Státní ústav památkové péče). Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2003.

Fasády

Miloš SOLAŘ (ed.), Obnova fasád historických staveb, Zpravodaj STOP: časopis Společnosti pro technologie ochrany památek, Praha 2016.

Petr MACEK, Barevnost fasád, in: Obnova památek, roč. 6, 2006, s. 7-11.

Michaela ŠPINAROVÁ, Vlastislav OURODA, Průzkum barevnosti průčelí zemědělských usedlostí v Holašovicích, 2006, archiv NPÚ ÚOP v ČB.

Dagmar MICHOLINOVÁ, Technologické souvislosti péče o historické omítané fasády, ZPP 65, č. 3, 2005, s. 231 – 234.

Okna, dveře a vrata

Alfréd SCHUBERT, Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů, Odborné a metodické publikace (Státní ústav památkové péče). Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2004.

Marie BÁČOVÁ, Obnova okenních výplní a výkladců, Odborné a metodické publikace (Státní ústav památkové péče). Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010.

Jan Alois ČENSKÝ, Okenní a dveřní otvory, tradice z pohledu dneška, Praha 2005.

Miroslava KEMZOVÁ, Historické dveře a kování : typologie historických dveří: typologie historických dveřních výplní a kování, Zpravodaj STOP: časopis Společnosti pro technologie ochrany památek, Praha 2009.

Inspirační zdroje

<https://data.ois.cz/files/12123-doporuceni-pro-vlastniky-nemovitosti-projektanty-a-stavebniky-v-mestske-pamatkove-rezervaci-cesky-krumlov-fasady.pdf>

<https://data.ois.cz/files/12122-doporuceni-pro-vlastniky-nemovitosti-projektanty-a-stavebniky-v-mestske-pamatkove-rezervaci-cesky-krumlov-stresni-krajina.pdf>

**Soubor
doporučení
pro vlastníky
a projektanty
v Historické vesnici
Holašovice**

Střechy, fasády, okna,
dveře a vrata

Autoři odborných textů

Pavel Bureš, Eva Erbanová, David Javorský, Michaela Špinarová

Fotografie

archiv NPÚ a obec Jankov

Projekt byl realizován s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky

**Publikaci vydala obec Jankov ve spolupráci s Národním památkovým ústavem,
Územním odborným pracovištěm v Českých Budějovicích v roce 2023, vydání první
© Jankov / 2023**

